

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Mezinárodní studia – diplomacie

**Od Margaret Thatcherové k Johnu Majorovi – proměna
britského postoje k evropské integraci**

Bakalářská práce

Autor: Lucie Kopecká

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.

2020

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Od Margaret Thatcherové k Johnu Majorovi – proměna britského postoje k evropské integraci“ vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem označila a uvedla v přiloženém seznamu.

V Praze dne

.....

Podpis studenta

Poděkování:

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Zdeňku Veselému, CSc. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a zpracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod	1
1. Teorie evropské integrace	4
1.1 Paradigmata evropského integračního procesu	4
1.2 Britská představa evropské integrace.....	7
2. Historický kontext začleňování VB do evropských struktur	11
2.1 Poválečný vývoj	11
2.2 Počátky evropské integrace	13
2.3 Snahy Velká Británie o vstup do EHS.....	15
3. Politika Margaret Thatcherové v rámci Evropského společenství	19
3.1 Rozpočet ES a britský rabat	20
3.2 Jednotný trh	22
3.3 Hospodářská a měnová integrace	24
3.4 Projev v Bruggách	26
3.5 Společná zemědělská politika a politická unie	27
4. Politika Johna Majora v rámci Evropské unie	28
4.1 Maastrichtská smlouva.....	30
4.2 ERM a krize Konzervativní strany	32
4.3 Amsterodamská smlouva	35
5. Srovnání postoje M. Thatcherové a J. Majora k evropské integraci	37
Závěr.....	40
Seznam literatury.....	43

Úvod

Postoj Velké Británie k evropské integraci byl vždy zcela specifický v porovnání s ostatními evropskými státy na kontinentu. Již od počátku jeho začleňování do evropských struktur bylo dokonce Spojené království označováno za tzv. nepříjemného partnera (awkward partner) Evropy. Velká Británie se tradičně zaměřovala spíše na kultivování zvláštního vztahu se Spojenými státy a na spolupráci se zeměmi Commonwealthu než na budování vztahů s mocnostmi na evropském kontinentu. To se projevilo především při prvních pokusech o vytvoření nadnárodní evropského celku, jakými byly Evropské společenství uhlí a oceli či Evropské hospodářské společenství. Při těchto a dalších pokusech o evropskou integraci naráželi reprezentanti evropských států na negativní názory ze strany Velké Británie. Problematický vztah lze doložit i na událostech několika posledních let, které vyústily v referendum v roce 2016, kdy se nadpoloviční většina britských občanů vyslovila pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie. Následovala komplikovaná vyjednávání ohledně ukončení členství v Evropské unii, která vyvrcholila 31. ledna tohoto roku, kdy Británie z Unie oficiálně vystoupila.

Velmi významnou osobností, která ovlivnila vztahy mezi Velkou Británií a Evropským společenstvím (a posléze Evropskou unií), byla Margaret Thatcherová. Tato dáma, přezdívaná také jako železná lady, zastávala v letech 1979 až 1990 post předsedy vlády. Byla nejdéle úřadujícím ministerským předsedou Velké Británie a poznamenala snad všechny oblasti vnitřní i zahraniční politiky. Je považována za jednoho z největších euroskeptiků vůbec a dodnes se na ni odkazují mnozí protievropští politici. Nástupcem Margaret Thatcherové byl John Major, který byl velmi ovlivněn jejími postoji a názory. Ačkoliv je v dostupné literatuře John Major často zastíněn svou předchůdkyní, zásadně se podílel na formování vztahů s Evropskou unií. Účastnil se vyjednávání Maastrichtské smlouvy a podařilo se mu prosadit výjimku pro Velkou Británii v souvislosti se členstvím v Hospodářské a měnové unii. Přesto bývá John Major často opomíjen a především v prostředí České republiky mu není věnována dostatečná pozornost.

Cílem této práce je porovnat politiku Margaret Thatcherové a Johna Majora ve vztahu k Evropskému společenství, potažmo k Evropské unii. Sama Margaret Thatcherová vybrala Johna Majora za svého nástupce, protože věřila, že bude pokračovat v jejím odkazu. Jeho jmenování bylo pak potvrzeno vnitrostranickými volbami v roce 1990, díky nimž se postavil do čela Konzervativní strany i celého Spojeného království. Post premiéra zastával

až do roku 1997, kdy Konzervativní strana prohrála volby s vůbec nejhorším výsledkem v dějinách Spojeného království. Jedním z důvodů politického pádu Margaret Thatcherové i jejího nástupce byla evropská politika. To jen dokazuje důležitost tohoto tématu v moderní politice, kdy absence konsenzu v souvislosti s evropskými otázkami zapříčinila krizi Konzervativní strany. Přestože Margaret Thatcherová i John Major byli jmenováni na post předsedy vlády v rámci Konzervativní strany, jejich politika vůči evropským integračním snahám nebyla zcela shodná. Hlavním záměrem bakalářské práce je nalézt oblasti, ve kterých John Major na jeho předchůdkyni navazoval a naopak v jakých otázkách se jejich postoje lišily. Z hlediska metod je využita nejprve analýza, pomocí které jsou zhodnoceny nejdůležitější okamžiky vlád obou bývalých britských premiérů ve vztahu k evropské integraci. Na analýzu pak navazuje komparace, kdy jsou porovnávána hlavní fakta evropské politiky Margaret Thatcherové a Johna Majora s cílem nalézt společné a rozdílné body.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, z nichž první slouží k nastavení teoretického rámce. Jsou v ní vysvětlena hlavní paradigmata evropské integrace, následně je zachycen britský postoj k evropskému integračnímu procesu. Základním zdrojem pro teoretickou část byla kniha od autorů Petra Fialy a Markéty Pitrové s názvem *Evropská unie*.

Druhá kapitola se věnuje dějinám evropské integrace od konce druhé světové války do roku 1975, ve kterém Margaret Thatcherová zvítězila ve vnitrostranických volbách a postavila se tak do čela Konzervativní strany. Tato kapitola je velmi důležitá pro pochopení jednání Margaret Thatcherové i Johna Majora ve vztahu k evropským integračním snahám, protože následky problematického začleňování Velké Británie do Evropského hospodářského společenství ovlivnily chování těchto dvou politiků. Pro napsání kapitoly byly důležité především publikace zabývající se dějinami evropské integrace. Jmenovitě se jednalo o knihu *Skryté dějiny evropské integrace: od roku 1918 do současnosti* od Christophera Bookera a Richarda Northa. Tato publikace postihuje komplexně a podrobně celou historii procesu evropské integrace, a proto se na ni odkazují v průběhu celé práce. Dále byly využity knihy *Britain and Europe since 1945* od Alexe Maye či *Od "malé Evropy" k "Velké Evropě": dějiny rozšiřování Evropských společenství/Evropské unie 1950-2002* od Vladimíra Goněce. Tato dvě díla se zaměřují na Velkou Británii v procesu evropské integrace, a proto byla také využita v dalších kapitolách.

Jádro práce se zabývá již samotnou politikou Margaret Thatcherové vůči Evropskému společenství. Kapitola je dále rozdělena do několika podkapitol, které blíže popisují jednotlivé oblasti evropské politiky bývalé premiérky. Konkrétně se jedná o zachycení postoje k rozpočtu

Evropského společenství, jednotnému trhu, Evropskému mechanismu směnných kurzů, Společné zemědělské politice nebo politické unii. Zvláštní pozornost je věnována především vyjednání tzv. britského rabatu a Jednotného evropského aktu. Zahrnuta je i vize Margaret Thatcherové o budoucím směřování Společenství, kterou představila při svém slavném projevu v Bruggách. V této kapitole je využita především autobiografie *Roky na Downing Street*, v níž bývalá premiérka zhodnotila své působení v úřadu, včetně politiky vůči Evropskému společenství. Dále jsem čerpala z webového portálu *Margaret Thatcher Foundation*, který obsahuje velké množství projevů bývalé premiérky.

Čtvrtá kapitola analyzuje politiku Johna Majora ve vztahu k Evropské unii. Hlavní důraz je kladen především na jeho postoj vůči Maastrichtské smlouvě, její modifikaci v podobě Amsterodamské smlouvy nebo Hospodářské a měnové unii. Důležitým zdrojem pro předposlední kapitolu byly projevy a komentáře samotného Johna Majora, zveřejněné na portálu *John Major Archive*. Kromě primárních zdrojů byly v kapitole využity i zdroje sekundární. Jedná se především o knihu *The Major Premiership: Politics and Policies under John Major, 1990-97* od Petera Doreyho, jenž se specializuje na britskou politiku. Z domácího prostředí jsem čerpala z odborného článku Barbory Fialové s názvem *Evropská politika Velké Británie za vlády Johna Majora*.

V poslední kapitole je naplněn cíl práce – jsou v ní porovnány hlavní rysy evropské politiky Margaret Thatcherové a Johna Majora. Kromě již zmíněné literatury jsem využila pro zpracování páté kapitoly dílo Hynka Fajmona s názvem *Margaret Thatcherová a její politika*.

1. Teorie evropské integrace

Evropská integrace je podle mnoha zastánců klasických teorií evropské integrace chápána pouze jako příklad regionální integrace. Od sedmdesátých let dvacátého století začal však převládat názor, že by měla být zkoumána jako zcela mimořádný jev. Jedinečnost Evropského společenství byla především zdůrazňována od osmdesátých let minulého století, a to hlavně díky jeho komplexitě a nadnárodním integračním institucím. Po zavedení jednotné měny a postupném vytváření společné zahraniční politiky se unikátnost Evropské unie a potažmo i evropské integrace ještě znásobila (Kratochvíl 2008, s. 26-27).

Kratochvíl (2008, s. 17) definuje evropskou integraci jako „*ekonomický, politický a sociální proces, při němž dochází ke vzniku ústředních institucí, jejichž autonomie je však předmětem sporů*“. Definice, které popisují pojem evropská integrace, je ovšem velké množství. Téměř všechny se shodují v několika bodech: jedná se o proces, který probíhá na území Evropy, zároveň se nejedná pouze o oblast ekonomické integrace, nýbrž i o oblast politickou, sociální a kulturní. Hlavními aktéry evropské integrace byly v minulosti pouze státy. Dnes je ale státocentrický pohled považován za nepřesný, neboť se postupně vyvinulo mnoho dalších významných aktérů, kterými jsou např. nadnárodní instituce, regiony či transnacionální aktéři. Tito aktéři na sebe navzájem působí a mají mezi sebou sociálně-kulturní vztahy. V neposlední řadě je politická integrace datována od konce druhé světové války a vyznačuje se tvorbou centrálních institucí, které mají vlastní pravomoci a jistou míru autonomie (Kratochvíl 2008, s. 24-25).

1.1 Paradigmata evropského integračního procesu

Již od konce druhé světové války probíhaly debaty o podobě evropské integrace a jejího budoucího směřování. Existovalo velké množství názorových proudů, které bylo třeba přesně definovat a pojmenovat. Proto byla vytvořena tzv. integrační paradigmata, jež přinesla jednotné postoje k hlavním otázkám evropského integračního procesu. Tato paradigmata se ovšem neustále prolínají a vytvářejí nové modely, především z důvodu specifického charakteru a nepřetržitého vývoje evropské integrace. Základní dva modely evropského integračního procesu jsou nadnárodní a mezivládní model, které se liší hlavně v otázce zásahu do suverenity národního státu (Fiala, Pitrová 2003, s. 12).

V rámci nadnárodního či supranacionálního paradigmatu se členské státy vzdávají určitých pravomocí ve prospěch nadnárodních evropských struktur, a tím ztrácejí část své suverenity.

Zastánci supranacionalismu se domnívají, že jen nadnárodní orgány mohou efektivně regulovat zájmy jednotlivých států. Tyto nadnárodní instituce pak v předem stanovených otázkách rozhodují za zúčastněné země. Nadnárodní princip byl častokrát pozměněn, všechny teorie supranacionalismu ovšem mají společný cíl – politickou (federální) unii. Metody, které by daly vzniknout takové unii, dále rozdělují nadnárodní paradigma na federalismus a neofunkcionalismus (Fiala, Pitrová 2003, s. 13).

Nejstarším modelem evropského integračního procesu je federalismus, který byl velmi důležitý v celé historii evropské integrace a jeho význam setrvává dodnes. Národní státy jsou podle federalistů nebezpečné, protože jsou automaticky v opozici se sousedními státy, a mohou tak rozpoutat konflikt. Federalisté se odvolávají na minulost, ve které byly národní státy zdrojem konfliktů a nebyly schopny zachovat v Evropě mír. Proto je dle federalistické koncepce nutno vytvořit nadnárodní politické centrum, které by sjednotilo jednotlivé politické celky. Oblasti, ve kterých se členské státy vzdávají své suverenity ve prospěch nadnárodního centra, jsou předem definovány, důležitá je také existence formálních politických institucí. V rámci federalismu bylo vytvořeno velké množství dalších koncepcí. Tyto modely mohou být nadále rozděleny podle toho, zda byli jejich zakladatelé zastánci realistického či idealistického pojetí mezinárodních vztahů. Dle realistického pojetí je ztráta suverenity států vyvážena výhodami pramenícími ze členství ve federaci. Předpokladem této koncepce je vnější ohrožení států, díky kterému je účast na federaci nezbytná. Naopak dle idealistického pojetí je účast v nadnárodním uskupení přínosná především z důvodu posilování vztahů mezi členskými zeměmi. Nadnárodní uskupení pak podle idealistů slouží hlavně k ochraně společných hodnot a rychlejšímu rozvoji členských států v nejrůznějších oblastech (Fiala, Pitrová 2003, s. 13-14).

Neofunkcionalismus také podporuje odevzdání části suverenity národních států ve prospěch nadnárodní evropské struktury. Taková ztráta suverenity pak musí být zejména funkční, nestačí pouze sledovat cíle nadnárodního celku, jakými jsou u federalismu obrana, ochrana sdílených hodnot apod. I počátky neofunkcionalismu se od vzniku federalismu velmi odlišují. Na rozdíl od federalismu, jehož myšlenky se začaly objevovat již v šestnáctém století, vznikl neofunkcionalismus až v šedesátých letech dvacátého století. Nejednalo se o nové myšlenky, jako tomu bylo u federalismu, nýbrž o teoretický popis již existujících skutečností. Neofunkcionalismus totiž popisoval integrační snahy v Evropě, které započaly na začátku padesátých let minulého století. Zároveň se jedná o kritiku funkcionalismu, jenž kladl důraz na zamezení konfliktů a propojenost světa. K dosažení těchto cílů je dle zastánců funkcionalistů nutná pružná a efektivní kooperace mezi národními státy spolu

s politickou součinností a otevřeností vůči rozšiřování společenství. Funkcionalismus se zaměřuje především na globální spolupráci, naproti tomu neofunkcionalismus podporuje pouze regionální kooperaci (Fiala, Pitrová 2003, s. 14-15).

Politici a zástupci zájmových skupin, kteří dokázali překonat hranice národních států a přizpůsobit se nové podobě mezinárodního uspořádání, společně ovlivňují podle neofunkcionalistů tvorbu tzv. sítí. Tyto sítě pak představují bázi pro nadnárodní vztahy mezi zájmovými skupinami a vládami. V závislosti na těchto sítích definují neofunkcionalisté také tzv. efekt přelévání (spillover), který představuje bezděčné rozšiřování evropské integrace. U funkčního efektu přelévání se pak jedná o rozšiřování o další oblasti evropské integrace, které iniciují především již zmíněné zájmové skupiny. Naopak politický efekt přelévání představuje postupné odevzdávání pravomocí politických center národních států směrem k nadnárodnímu uskupení. Efekt přelévání je řízen supranacionalitou. „Podle hlavních představitelů neofunkcionalismu představuje nadnárodní princip jedinou možnost jak splnit nároky kladené na moderní Evropu utvářenou aktivitou zájmových skupin, byrokracií a volbou technokratického řešení.“ (Fiala, Pitrová 2003, s. 16) Nadnárodní evropská struktura totiž získá nakonec dostatečné množství pravomocí, díky nimž bude moci vytvořit prostor pro ekonomickou spolupráci a politickou stabilitu. Mnoho významných neofunkcionalistů však po střetu s realitou evropské integrace zpochybnilo několik bodů této koncepce (Fiala, Pitrová 2003, s. 16).

Druhým paradigmatem evropského integračního procesu je mezivládní paradigma či intergovernmentalismus. V rámci intergovernmentalismu nesmí být narušena suverenity národních států. Zastánci mezivládního paradigmatu se domnívají, že národní státy jsou velmi důležitými aktéry mezinárodních vztahů, protože mohou zajistit vlastní politický, sociální a ekonomický rozvoj. Nejsou považovány za nebezpečné, jako je tomu v případě supranacionalismu, ale naopak za žádoucí jednotky, které jsou si schopny zajistit vlastní bezpečnost. Zahraniční politika a vnější bezpečnost národních států jsou oblasti, do kterých by nemělo být zasahováno, a to především z důvodu rozdílnosti zájmů a cílů jednotlivých států. Dle intergovernmentalismu či paradigmatu státního centralismu jsou státy hlavními faktory mezinárodních vztahů. Suverénní státy pak spolu mají navzájem spolupracovat na základě mezinárodních smlouv, v rámci mezinárodní organizace či zkombinovat obě možnosti. Tento směr byl patrný především v šedesátých letech dvacátého století. Stejně jako u nadnárodního paradigmatu existuje i v rámci intergovernmentalismu velké množství jeho modifikací. Můžeme jej vnitřně členit např. dle teorií mezinárodních vztahů.

Státocentrický pohled pak vnímá evropskou integraci jako proces, při kterém vždy jedna strana něco získá a druhá trátí. Naopak podle konfедераčních teorií je integrace výhodná pro všechny strany, spolupráce ale musí být smluvně definována a komunikace zajištěna diplomatickou cestou (Fiala, Pitrová 2003, s. 17-18).

Do mezivládního paradigmatu lze zařadit teorii vzájemných závislostí, která vznikla v sedmdesátých letech minulého století. Podle tohoto konceptu jsou národní státy sice také základními faktory mezinárodních vztahů jako u intergovernmentalismu, jsou na sobě ale navzájem závislé a jejich rozhodování je podmíněno mnoha vlivy. Stále větší důležitost kooperace v oblasti hospodářství, roztržitost tradiční představy suverenity státu a administrativně-formální propojení vlád totiž vytvořily nové a těsné vazby mezi státy. Zároveň teorie vzájemných závislostí zkoumá rozličné úrovně jednání, především pak vazby mezi domácí politikou a politikou na mezinárodní scéně. Již zmíněné vlivy a prolínání obou rovin politik totiž vede k trvalé kooperaci mezi státy, která reflektuje souběžně probíhající události uvnitř států a obráceně (Fiala, Pitrová 2003, s. 18).

Na teorii vzájemných závislostí navazuje koncepce tzv. víceúrovňového vládnutí či „multilevel governance“. Oproti teorii vzájemných závislostí zohledňuje navíc také oblast trvalého jednání na různých úrovních. Národní stát je jako u intergovernmentalismu považován za základní faktor mezinárodních vztahů. K jednání ale využívá různé roviny – národní, nadnárodní, politickou, regionální či lokální. Mezi tyto roviny lze zařadit i evropskou integraci, která přináší další oblast pro jednání národních států, ale zároveň i jisté restrikce vlivem zásahu do suverenity států. Díky evropské integraci mohou podle zastánců víceúrovňového vládnutí jednotlivé státy naplnit i těžko dosažitelné cíle a přenechat neoblíbená rozhodnutí nadnárodnímu celku (Fiala, Pitrová 2003, s. 18-19).

1.2 Britská představa evropské integrace

Britský pohled na evropskou integraci byl vždy zcela jedinečný a postupně se vyvíjel. Po skončení druhé světové války bylo Spojené království stále nejrozsáhlejším impériem na světě. Zároveň bylo také vítěznou mocností obou světových válek, a to ještě více posílilo britský pocit jedinečnosti. Postavení a národní zájmy Velké Británie (dále jen VB) byly ovšem odlišné od ostatních států Evropy. Zaprvé, v Britech byl zakořeněn pocit, že se dokážou postavit jakýmkoliv silám, které by mohly ohrozit jejich způsob života. Tento britský nacionalismus byl na rozdíl od toho německého považován za velmi pozitivní. To dokládá i fakt, že byl často

zdůrazňován politickými elitami, např. Winstonem Churchillem¹. Obecně by se dalo tvrdit, že se britští občané považovali v té době za ochránce svobody a demokracie a že britský nacionalismus byl vnímán jako nástroj k vymýcení nedemokratických režimů. To bylo ovšem v rozporu s názory ozývajícími se na evropském kontinentu. Konkrétně se jednalo o snahy vytvořit takové společenství, které by zabránilo vzniku konfliktů vyvolaných nacionalismem a omezilo moc národních orgánů. Ve VB pak bylo na tyto tendence nahlíženo velmi negativně – jako na snahy ohrožující těžce vydobytou svobodu. Britská představa budoucího směřování Evropy naopak navazovala na předválečné období a zahrnovala společenství tvořené nezávislými národy, které by spolupracovaly na bázi dobrovolnosti (Troitiño 2014, s. 124-125).

Zadruhé, Britové považovali po druhé světové válce Spojené království za mocnost rovnocennou Spojeným státům americkým (dále jen USA) a Sovětskému svazu. Tato představa byla ovšem mylná, protože VB po válce nedosahovala takového vlivu a mocenského postavení jako další dvě zmíněné entity. Přesto mělo takové pojetí VB dalekosáhlé důsledky – Britové totiž neměli potřebu stát se součástí jakéhokoliv společenství, které by mohlo ovlivnit jejich národní zájmy a postavení na mezinárodní scéně (Troitiño 2014, s. 125-1256).

Zatřetí, přestože VB po druhé světové válce ekonomicky spolupracovala s evropskými zeměmi, stále pro ni bylo hlavní prioritou obchodování se zeměmi Commonwealthu². Vytvoření společného evropského trhu pak bylo v rozporu s preferenčním mechanismem ve vztahu k bývalým koloniím VB. Současně Británie tradičně podporovala volný obchod a tržní řešení. To ovšem přímo odporovalo představám o evropské integraci na kontinentu, jež byly spojeny s regulacemi trhu nadnárodními institucemi (Troitiño 2014, s. 126-127).

Začtvrté, přestože pozice VB na mezinárodní scéně po válce oslabila, stále si udržela svou slávu a vliv. Proto nepotřebovala využít evropského společenství k obnovení svého postavení jako jiné evropské státy. VB totiž nadále vévodila Commonwealthu, volnému obchodu a mohla se pyšnit jedním z nejstabilnějších demokratických systémů na světě. Když se pak po válce zařadila z mocenského hlediska až na třetí místo za USA a Sovětský svaz, dokázala se postupně přeorientovat na budování tzv. zvláštního vztahu s USA. Toto partnerství bylo založeno hlavně na kulturních, ekonomických a politických podobnostech. Dále se USA postavily na stranu VB při obou světových válkách. Proto se VB soustředila spíše na kultivování vztahu s USA nežli na vztahy se svými válečnými protivníky (Troitiño 2014, s. 128-129).

¹ W. Churchill při svých emotivních projevech žádal národní oběť k poražení nacismu.

² Commonwealth je volné společenství Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, bývalých britských kolonií a dominií.

Zapáté mohlo evropské společenství přinést členským státům ochranu před rozpínajícím se Sovětským svazem. VB je ale tradičně zemí se silným parlamentem a stabilním demokratickým systémem. Díky specifickému státnímu zřízení tak nebyla VB tolik ohrožena komunismem jako ostatní státy v Evropě (Troitiño 2014, s. 127).

W. Churchill představil svou vizi o směřování Evropy 19. září roku 1946 na univerzitě v Curychu. Podle něj bylo řešením ekonomických a dalších problémů, kterým Evropa po válce čelila, vytvoření Spojených států evropských. Vyzval Evropany k tomu, aby zapomněli na utrpení druhé světové války a překonali pohnutky na pomstu. Spojené státy evropské měly být podle W. Churchilla založeny na partnerství mezi Německem a Francií, jež by zajistilo v Evropě i ve světě mír. Mělo se jednat o federální a demokratické uskupení, ve kterém by si byly všechny státy rovny. VB ovšem měla se společenstvím pouze spolupracovat, nikoliv být jeho součástí. „*Ve vší této naléhavé práci musí společné vedení převzít Francie a Německo. Velká Británie, Britské společenství národů, mocná Amerika a jak věřím, sovětské Rusko – neboť pak by bylo všechno v pořádku – musí být přáteli a garanty nové Evropy a musí podporovat její právo na život. Proto vám říkám: Necht' Evropa vzkvétá.*“ (Churchill 1946)

Projev v Curychu velmi ovlivnil další směřování Evropy. W. Churchill ovšem nadále podléhal iluzi, že je VB stejně silnou mocností jako USA a Sovětský svaz, a proto neměla být součástí jím navrhovaného uskupení. Ve stejném duchu vystupovali zástupci VB i na Haagském kongresu³ v roce 1948, kde prosazovali především neomezování národní suverenity a spolupráci v oblasti obchodu. V rozporu s tímto pohledem ovšem byli politici podporující federální Evropu (Troitiño 2014, s. 129-130).

Postupně si i Britové začali uvědomovat nové postavení na mezinárodní scéně, které bylo negativně ovlivněno ekonomickou recesí a ztrátou kolonií. VB se sice účastnila vyjednávání ohledně vzniku Evropského společenství uhlí a oceli (dále jen ESUO), nakonec ale jednání opustila. Podle britských reprezentantů by totiž takové Společenství porušovalo národní suverenitu. Vize VB o dalším směřování Evropy zahrnovala spolupráci mezi nezávislými státy, především v oblasti obchodu. To samé pak platilo i při jednáních ohledně vzniku Evropského hospodářského společenství (dále jen EHS) (Troitiño 2014, s. 128-130).

Státům v EHS se začalo postupně ekonomicky velmi dařit, a to především z důvodu existence vnitřního trhu. Díky tomu se dostala VB do složité situace, protože stála vně takto důležitého

³ Haagský kongres se konal v dubnu roku 1948 za účelem posílení politické spolupráce v Evropě. Byla na něm přijata rezoluce, která vybízela k vytvoření sjednocené demokratické Evropy. Na výsledky Haagského kongresu pak navazuje Rada Evropy.

trhu. Proto bylo rozhodnuto, že VB představí vlastní projekt, jenž by lépe naplňoval britské ideje ekonomické spolupráce. Takovým projektem bylo Evropské sdružení volného obchodu (dále jen ESVO), které bylo založeno v roce 1960. Základem byla obchodní spolupráce, kdy ovšem nedocházelo k narušení národní suverenity. Odvíjelo se od volného obchodu s průmyslovými výrobky, spolupráce v oblasti zemědělství zahrnuta nebyla. Rozhodnutí byla přijímána na základě konsenzu a ESVO nemělo žádný politický význam. Přestože se ESVO nadále rozvíjelo a počet členských států se zvyšoval, jeho členové nedosahovaly takových ekonomických úspěchů jako země v EHS. Současně čelila VB recesi, a proto nakonec její představitelé podali přihlášku do EHS. To prakticky znamenalo konec ESVO. Důvody VB byly ale hlavně ekonomické, členství v EHS bylo nadále proti britským principům volného obchodu a dobrovolné spolupráce. Následovalo dlouhé vyjednávání ohledně vstupu do Společenství, které je blíže popsáno v následující kapitole (Troitiño 2014, s. 130-133).

Obecně by se dalo tvrdit, že většina politických elit ve VB podporovala a podporuje mezivládní přístup k evropské integraci. Velká část konzervativců a labouristů tradičně prosazuje Evropu tvořenou nezávislými státy. Pouze velmi malá část Konzervativní strany a Labouristické strany prosazuje federální Evropu. Naopak většina liberálních demokratů zastává federativní přístup k evropské integraci (Knopf 2001, s. 10-11).

Přestože je ve VB tradičně prosazován mezivládní model evropské integrace, lze nalézt i období, ve kterých se kladl velký důraz na federální směřování Evropy. To deklaruje i uskupení nazývané Federální unie, jež je nejdůležitějším z takových projektů ve VB. Největší úspěch zažívala Unie v roce 1940, kdy počet jejích členů dosahoval 12 000. Zároveň vznikl výzkumný institut a Unie byla podporována i některými britskými politickými špičkami (Koziak 2003, s. 7-8). Federální unie byla založena již v roce 1938 několika mladými lidmi, kteří chtěli pomocí federální Evropy dosáhnout míru a stability. Z původně neformálního uskupení se pak postupně stala formální organizace s velkým vlivem a počtem příznivců. Především na počátku čtyřicátých let minulého století ovlivnila britskou vládu, která se i díky činnosti Federální unie zabývala politickou integrací v rámci Evropy. Dále také přispěla k přesvědčení veřejnosti Spojeného království, aby podpořila snahy W. Churchilla o vytvoření francouzsko-britské unie. Ke vzniku takové unie ale nakonec nedošlo kvůli kapitulaci Francie. Postupně pak Federální unie slábla, a to především vlivem událostí druhé světové války. Přesto ale její výzkumný institut vyhotovil řadu materiálů, které jsou dodnes využívány při debatách o dalším směřování evropské integrace (Koziak 2003, s. 107-108).

2. Historický kontext začleňování VB do evropských struktur

V meziválečném období byla VB první světovou velmocí. Po druhé světové válce se však posunula až za USA a Sovětský svaz, a tím se dostala do zcela nové pozice. VB se v tomto období zaměřila především na spolupráci se zeměmi Commonwealthu, Spojenými státy a Kanadou. Naopak od zbytku Evropy zůstávala mocensky i ekonomicky oddělena (Goněk 2002, s. 50-51). V červenci roku 1945 byla ustavena labouristická vláda v čele s Clementem Attlee. Velmi významnou osobností britské politiky byl také ministr zahraničí Ernest Bevin, který řídil britskou zahraniční politiku spíše než samotný premiér, jak tomu bylo ve dvacátém století zvykem. E. Bevin prosazoval spolupráci se zeměmi západní Evropy na mezivládní úrovni a úzkou kooperaci s USA (May 1998, s. 8-9).

2.1 Poválečný vývoj

24. října 1945 oficiálně vznikla Organizace spojených národů, která navazovala na Společnost národů. Již v roce 1944 byly vytvořeny na konferenci v Bretton Woods Světová banka, Mezinárodní měnový fond a instituce pro poválečnou finanční a hospodářskou obnovu. Roku 1947 byla pak podepsána Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade), která měla vést k liberalizaci světového obchodu (Booker, North 2006, s. 57). Na všechny tyto instituce Británie spoléhala, přesto si chtěla zachovat výhody pramenící z obchodování se státy Commonwealthu (Goněk 2002, s. 52).

Druhá světová válka přinesla nové poválečné uspořádání složené ze dvou supervelmocí – USA a Sovětského svazu. Komunistické tendence byly patrné i při volbách ve VB v roce 1945, ve kterých byl poražen W. Churchill a vítězství připadlo Labouristické straně s velmi radikálním socialistickým programem. Vláda C. Attleeho prosazovala politiku centrálního plánování a znárodnování strategických podniků. W. Churchill sice již nestál v čele země, přesto byl nadále politicky aktivní. V září roku 1946 pronesl na univerzitě v Curychu projev, ve kterém vyjádřil nutnost vybudování Spojených států evropských, viz předchozí kapitola (Booker, North 2006, s. 55-60).

VB byla po válce velmi ekonomicky vyčerpaná, a když Spojené státy ukončily program půjček pro Británii, dostala se do hospodářské krize. Až v prosinci roku 1947 se podařilo Johnu M. Keynesovi vyjednat novou půjčku od USA a Kanady. VB navíc již dále nemohla poskytovat finanční pomoc turecké a řecké vládě. Proto se ze strachu z komunistického puče, v některých státech západní Evropy, rozhodla americká vláda jednat (Booker, North 2006, s. 61-62).

Oproti Evropě zažívaly USA hospodářský růst. Při prezentování programu hospodářské obnovy Evropy, tzv. Marshallova plánu, zdůrazňovaly navenek především humanitární pomoc. USA by však při neposkytnutí finanční pomoci prodělaly krizi platební bilance a Marshallův plán napomohl i k rozšíření sféry vlivu. Plán byl představen americkým ministrem zahraničí Georgem Marshalllem 5. června 1947 na univerzitě v Harvardu. Britský ministr zahraničí E. Bevin plán podpořil a zasadil se i o vznik Výboru evropské hospodářské spolupráce, jehož členové vytvořili jednotný program za šestnáct evropských zemí. Spojené státy sice přispěly nižší částkou, než jakou Výbor požadoval, přesto se díky Marshallově plánu výrazně zlepšila hospodářská situace v Evropě. S Marshallovým plánem se ale také zvýšil tlak vůči VB, aby se více podílela na evropské integraci. I přes tuto skutečnost se E. Bevinovi podařilo udržet spolupráci mezi státy na úrovni mezinárodní a nikoliv nadnárodní (May 1998, s. 13-14).

V lednu roku 1948 E. Bevin navrhl vytvoření Západní unie, která měla plnit obrannou funkci. O dva měsíce později se sešli představitelé Francie, Británie a států Beneluxu, aby podepsali Bruselský pakt. Ten měl zajistit hospodářskou a vojenskou spolupráci na bázi kolektivní sebeobrany (Veber 2009, s. 211-212). Již v dubnu 1948 vyzvali E. Bevin a francouzský ministr zahraničí Georges Bidault USA, aby se připojily k Bruselské dohodě s cílem ochránit západní Evropu. Tyto snahy ještě umocnila berlínská krize, která vypukla v červnu téhož roku. 4. dubna 1949 podepsaly Bruselskou dohodu Spojené státy, Kanada, Norsko, Dánsko, Island, Portugalsko a Itálie. Tímto aktem vznikla Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization – NATO). Snahy VB o připojení USA naznačují, že se Británie v otázce mezinárodních organizací chtěla zaměřit spíše na atlantickou než čistě západoevropskou spolupráci (May 1998, s. 15).

Již v roce 1946 požadoval W. Churchill ve svém projevu na Curyšské univerzitě vytvoření Rady Evropy. Ta poté vznikla 5. května 1949 podpisem Londýnské smlouvy (Rada Evropy 2013). VB se snažila udržet Radu Evropy v pozici běžné mezinárodní organizace, jejímiž nařízeními by se nemusela vždy řídit, a ze které by mohla případně vystoupit. Vláda VB se sice zavázala napomáhat k obnově Evropy, přesto ale odmítala být součástí společenství, která by omezovala britskou suverenitu (Goněk 2002, s. 57).

2.2 Počátky evropské integrace

Mezi první úspěšné pokusy evropské integrace řadíme vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli. Koncept hospodářské spolupráce mezi Francií a Německem vytvořil Jean Monnet, který byl blízkým přítelem francouzského ministra zahraničí Roberta Schumana. Ministerský předseda Francie G. Bidault i R. Schuman Monnetův návrh velmi podporovali, R. Schuman mu navíc propůjčil své jméno. Schumanův plán podpořila francouzská vláda stejně jako německý kancléř Konrad Adenauer. Měl vyřešit složité francouzsko-německé vztahy a zároveň umožnit účast Německa na evropské integraci. Pařížská dohoda, která znamenala faktický vznik ESUO, byla podepsána 18. dubna 1951. Podepsali ji zástupci Francie, Německa, Itálie, Belgie, Lucemburska a Nizozemí. Britská vláda, obávající se ztráty suverenity, se ke Společenství nepřipojila. Negativní postoj Británie pramenil také z neúčasti na prvotní tvorbě Schumanova plánu a přetrvávající orientaci na spolupráci se zeměmi Commonwealthu (Veber 2009, s. 219-225). Montánní unie, jak bylo ESUO přezdíváno, se těšila velkému úspěchu a položila základy evropské integraci. Britský ministr zahraničí E. Bevin byl také proti plánu ministerského předsedy Francie Reného Plevena na vytvoření Evropského obranného společenství (dále jen EOS), protože věřil, že by podráždilo snahy Severoatlantické aliance (May 1998, s. 18-19).

V říjnu 1951 zvítězila ve volbách do britského parlamentu Konzervativní strana. Premiérem se stal W. Churchill, ministrem zahraničí Anthony Eden. Očekávaná změna zahraniční politiky vůči evropské integraci ovšem nenastala. Nová konzervativní vláda sice chtěla s kontinentální Evropou spolupracovat, přesto si nepřála, aby byla Británie součástí jakéhokoliv evropského nadnárodního společenství (May 1998, s. 20-21). A. Eden prohlásil v roce 1952, že VB neposkytne EOS své vojáky. Přesto sdělil R. Schumanovi, že britská armáda bude s novou armádou spolupracovat. Francie se obávala možného vystoupení Německa z EOS a vyzvala proto VB a USA, aby poskytly záruku, že se tak nestane. VB posléze navrhla EOS, že zajistí pomoc jakémukoliv členskému státu v případě napadení. Francie nakonec smlouvu sice podepsala, ale kvůli rozbrojům ve vnitřní politice ji neratifikovala. Díky tomu se myšlenka společné evropské armády vytratila. Monnetovy snahy o vytvoření Evropské společné politiky skončily také nezdarem (Booker, North 2006, s. 87-91).

Monnetův spolupracovník, belgický ministr zahraničí Henri Spaak, oslovil v dubnu 1955 státníky v Montánní unii. Jeho cílem bylo rozšířit Unii v oblasti dopravy a energetických zdrojů. V červenci 1955 se uskutečnila v Messině konference, které se účastnili ministři

zahraničí Montánní unie. Po konferenci vypracoval tzv. Spaakův výbor návrh na vytvoření celní unie, jež by předcházela vytvoření společného evropského trhu, návrh byl v roce 1956 Unií schválen (Kovář, Horčíčka 2005, s. 110-116). Ve VB se v roce 1955 uskutečnily volby, ve kterých zvítězila Konzervativní strana, premiérem se stal A. Eden a Harold Macmillan ministrem zahraničí. Nová vláda vyslala na jednání v Messině úředníka R. Brethertona, který měl hájit britské zájmy. VB byla tehdy jedinou jadernou velmocí v Evropě, a proto nepodporovala vznik jaderného společenství, viz dále. Posléze VB odstoupila od jednání ohledně vzniku jaderného společenství, a zároveň se tak připravila o možnost účastnit se diskusí o společném trhu. Přesto chtěla VB s Unií úzce spolupracovat v otázkách jaderné energie (Booker, North 2006, s. 98-102). Postoj VB k možnému vytvoření celní unie se postupně vyvíjel. Původně neutrální přístup byl nahrazen snahami VB zabránit vzniku společného trhu. Naopak prosazovala vytvoření zóny volného obchodu a zpočátku se k tomu ostatní země stavěly velmi pozitivně. Vše se ale změnilo se Suezskou krizí⁴, která v Evropě vyvolala novou vlnu příznivců společného evropského trhu. 25. března 1957 byla v Římě podepsána smlouva o Evropském společenství pro atomovou energii a společném trhu, a tak vzniklo Evropské hospodářské společenství (Booker, North 2006, s. 106-113).

V roce 1958 se stal premiérem Francie Charles de Gaulle, který byl proti britskému návrhu na vytvoření zóny volného obchodu. V témže roce bylo navíc ustanoveno, že členové EHS se musí rozhodovat ohledně zóny volného obchodu jednomyslně. VB se tak dostala do situace, ve které sice ještě mohla vstoupit do EHS, ale již nemohla vyjednat výraznější změny v její strategii (Goněc 2002, s. 75).

VB se v reakci na sílící EHS rozhodla vytvořit konkurenční evropské společenství. V roce 1960 podepsala VB, Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švýcarsko a Švédsko Stockholmskou smlouvu, která znamenala vznik Evropského sdružení volného obchodu. Později se připojilo i Finsko, Island a Lichtenštejnsko. Sdružení se nakonec však úspěchu EHS vyrovnat nedokázalo, jak je blíže popsáno v předchozí kapitole (Veber 2009, s. 260-262).

⁴ Suezská krize proběhla v roce 1956. Jednalo se o konflikt mezi Egyptem a koalici VB, Francie a Izraele. Příčinou bojů byla otázka kontroly Suezského průplavu. Konflikt nakonec vyústil v oslabení vlivu VB a Francie.

2.3 Snahy Velká Británie o vstup do EHS

Mezi lety 1960 a 1961 došlo k přehodnocení britského postoje k evropské integraci. Politické špičky včetně premiéra H. Macmillana si začaly uvědomovat, že nelze zůstat vně EHS jako doposud. Britská ekonomika zaznamenala během padesátých let dvacátého století velké problémy s inflací i platební bilancí. Naopak státům ve zbytku západní Evropy se ekonomicky velmi dařilo. Britská vláda zjišťovala, že přetrvávající orientace na obchod se zeměmi Commonwealthu už nemusí být pro Británii tou nejlepší cestou. Zároveň obchod mezi VB a státy EHS rychle rostl. V tomto období zaznamenala britská vláda několik impulzů, které ji přiměly jednat. Prvním z nich bylo rozhodnutí EHS z června 1960 o urychlení odstraňování cel mezi členskými státy. Dalším podnětem byla druhá vlna dekolonizace afrických zemí. Objem vyváženého zboží z VB do zbytku Evropy navíc převýšil vývoz do zemí Commonwealthu. VB už se nadále nemohla spoléhat ani na tzv. zvláštní vztah se Spojenými státy, do jejichž čela se dostal nový prezident J. F. Kennedy. V roce 1960 byl sestaven výbor v čele s náměstkem ministerstva financí Sirem F. Lee, který měl zhodnotit možný vstup Británie do EHS. Výbor dospěl k závěru, že by vstup znamenal upevnění pozice VB na mezinárodní scéně a napomohl by ke stabilitě západní Evropy (Goněk 2002, s. 77-82).

10. srpna 1961 byla podána žádost VB o přistoupení k EHS. V říjnu téhož roku byl vyslán Edward Heath do Bruselu s cílem vyjednat pro Británii příznivé podmínky pro členství. Jako velmi problematický se při vyjednávání vstupu do EHS ukázal vztah mezi Británií a zeměmi Commonwealthu, který fungoval na principu tzv. imperiální preference. To znamenalo, že Británie a země Commonwealthu upřednostňovaly obchodování mezi sebou spíše než s ostatními státy. E. Heath se snažil zmírnit negativní dopady, které by vstup Británie do EHS přinesl jednotlivým ekonomikám Commonwealthu. Ostatní členové EHS však nebyly těmto snahám nakloněni. Francouzský prezident de Gaulle byl dokonce úplně proti vstupu Británie do EHS. Jeho postoj byl spjat s francouzským zemědělstvím, jehož přebytky dosáhly kritických hodnot. Neudržitelnost francouzského zemědělství přinesl systém dotací, které se v minulosti postupně zvyšovaly, a díky kterým hrozil Francii bankrot. Francii se nakonec podařilo přesvědčit ostatní státy EHS o vytvoření společné zemědělské politiky, která měla být nastavena takovým způsobem, aby byla výhodná pro Francii. VB by však na Francií navrhovaném typu financování prodělala a bylo tak zřejmé, že by VB bránila vytvoření společné zemědělské politiky. Pro Francii bylo tedy velmi důležité, aby Británie zůstala mimo Společenství, alespoň dokud nebudou navrhované změny definitivně schváleny. Poté, co bylo de Gaullovo rozhodnutí bránit Británii vstupu do EHS zjevné, snažil

se H. Macmillan s francouzským prezidentem dohodnout. Britská vláda byla ochotna udělat velké ústupky v oblasti jaderné spolupráce s Francií a obchodu se zeměmi Commonwealthu. De Gaulle ovšem své rozhodnutí nezměnil a postupně získal na svou stranu dalšího silného spojence – německého kancléře K. Adenauera (Booker, North 2006, s. 133-144). 14. ledna 1963 svolal de Gaulle konferenci, na které vyjádřil úmysl vetovat vstup Británie do EHS. Učinil tak bez předchozího projednání se zeměmi EHS. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že je VB velmi odlišná od zbytku Evropy – ať už charakterem hospodářství, národními zájmy, či jedinečným vztahem se zeměmi Commonwealthu a USA (Horčíčka, Kovář 2006, s. 38-39). Dále se de Gaulle obával, že by vstup Británie do EHS znamenal narušení společného trhu (Booker, North 2006, s. 150).

V roce 1964 se uskutečnily volby do britského parlamentu, ve kterých zvítězili labouristé. Premiérem se stal Harold Wilson, který si uvědomoval nutnost vstupu VB do EHS. Tentýž názor podporovala i politická elita na ministerstvu zahraničí. Labouristická vláda musela ale nejprve vyřešit ekonomický propad Británie. Musela si poradit s vysokou inflací, neudržitelností státního rozpočtu a zabránit kolapsu libry. V předčasných volbách v roce 1966 zvítězila díky úspěšné hospodářské politice opět Labouristická strana. Wilsonova vláda, na rozdíl od té Macmillanovy, silně podporovala vstup VB do EHS a pád libry v červenci 1966 tuto skutečnost ještě posílil. Commonwealth navíc nadále ztrácel politický význam a vztahy s Amerikou byly negativně poznamenány neúčastí Británie ve vietnamské válce. Naopak evropské struktury se nadále vyvíjely – v roce 1965 se sloučilo EHS, ESUO a Evropské společenství pro atomovou energii, tím vzniklo Evropské společenství (dále jen ES). V srpnu 1966 se stal novým britským ministrem zahraničí George Brown, který byl pro vstup do EHS. Jednáním byl pověřen ministr George Thomson. Od ledna roku 1967 navštívili H. Wilson a G. Brown všechny členské státy EHS s cílem prozkoumat jejich postoj k možnému vstupu Británie (Goněk 2002, s. 92-96). Belgie, Itálie, Německo, Nizozemsko a Lucembursko se k přistoupení Spojeného království stavěly pozitivně. Problematickou zůstávala nadále Francie v čele s prezidentem de Gaullem. V květnu 1967 navrhl H. Wilson vstup Británie do Společenství, návrh byl parlamentem přijat 488 hlasy. O několik dní později de Gaulle vyjádřil svůj přetrvávající negativní postoj k začlenění Británie. Tvrdil, že by byla Británie trojským koněm Spojených států z důvodu provázanosti jejich obranných systémů. Dále poukázal i na špatný stav britské ekonomiky. H. Wilson se poté pokoušel vyjednávat s francouzským prezidentem, kladl jen minimální požadavky pro vstup do EHS, přesto jeho snahy skončily nezdarem. V září 1967 vydala Evropská komise zprávu, ve které uvedla, že by

VB měla před vstupem do EHS vyřešit nejprve ekonomické problémy. Konkrétně požadovala od Británie vyrovnaní platební bilance devalvací měny, kromě toho měla také libra přestat plnit funkci rezervní měny. V listopadu de Gaulle na tiskové konferenci zprávu podpořil a 16. května 1968 druhý pokus Spojeného království o vstup do EHS vetoval (May, 1998, s. 44-45).

Wilsonova vláda již na konci šedesátých let začala připravovat třetí pokus o přistoupení k EHS. Vypracovala i řadu návrhů, díky nimž se měla britská ekonomika postupně transformovat tak, aby již nic nestálo v cestě vstupu VB do EHS. Labouristická strana byla v červnu roku 1970 poražena ve volbách do britského parlamentu. Do vedení země se tak dostala Konzervativní strana v čele s Edwardem Heathem. E. Heath se pokoušel restrukturalizovat průmysl a zvýšit jeho konkurenceschopnost. Snažil se narovnat vztahy s Francií a utajeně vyjednával s novým francouzským prezidentem Georgesem Pompidouem. Politická i ekonomická situace se na konci šedesátých let ve státech EHS změnila, což přispívalo možnému přistoupení VB do Společenství. Francie a Německo měly hospodářské problémy, došlo také k výměně vrcholných politiků. Ve Francii byl zvolen nový prezident, v Německu nový kancléř Willy Brandt. Rozšíření EHS by bylo pro Společenství výhodné – upevnilo by tím své politické postavení na mezinárodní scéně a vylepšilo ekonomickou situaci. Nejdůležitější však bylo zachování společného trhu. Na konci roku 1969 se uskutečnila Haagská konference, na které se sešli zástupci zemí ES. Diskutovali o zahájení společné zahraniční politiky a vstupu VB, Irska, Norska a Dánska do Společenství. Na konferenci bylo dohodnuto, že rozšiřování Společenství bude možné až po ukončení jednání týkající se Společné zemědělské politiky, rozpočtu a celní unie. 30. června 1970 podala Británie svou třetí přihlášku ke vstupu do ES. V čele vyjednávání za Spojené království byl Anthony Barber a později Geoffrey Rippon. Zároveň E. Heath osobně jednal se zástupci členských zemí Společenství. V květnu roku 1971 proběhlo setkání E. Heatha s G. Pompidouem, na kterém dal francouzský prezident najevo souhlas se vstupem VB. Překážkou byly nadále problémy s britskou měnou, Británie byla ovšem ochotna jednat o změnách měnové politiky. Náročné bylo také dojednat začlenění Británie do Společné zemědělské politiky, preferenční mechanismus u potravin ze zemí Commonwealthu, určit výši britského příspěvku či vyřešit neshody v energetické politice. VB oficiálně vstoupila do ES 1. ledna 1973 poté, co v říjnu předešlého roku získala k tomuto kroku souhlas parlamentu (Goněc 2002, s. 98-107).

Dojednané podmínky pro vstup Británie do Společenství však nebyly příliš výhodné. VB musela platit vysoký příspěvek do rozpočtu ES, díky kterému se stala druhým největším čistým plátcem. Zároveň Británie souhlasila s dodržováním všech nařízení, která Společenství

v minulosti schválila či budou Společenstvím přijata v budoucnu. Mimo jiné došlo také k poškození britského rybolovu. Země ES totiž 30. června 1970 vyjednały v oblasti evropského rybolovu systém rovného přístupu. Tento princip však mohl pro rybářské velmoci, jako je VB či Norsko, znamenat zánik rybářského průmyslu. Zatímco norská vláda se k těmto snahám stavěla velmi odmítavě, britské vedení se k tomuto problému příliš nevyjadřovalo. Nakonec byl vyjednáán kompromis – prvních pět let po vstupu do ES budou britským rybářům ponechána výhradní práva v oblasti do šesti mil od pobřeží a možnost prodloužit tuto výjimku na dobu deseti let. Společenství v čele s Francií však mělo nadále snahy kontrolovat rybářská loviště již od pobřeží. Norsko se na rozdíl od Británie nehodlalo vzdát výhradních práv v oblasti rybolovu a i z tohoto důvodu se ke Společenství nepřipojilo (Booker, North 2006, s. 177-189).

Na přelomu roku 1973 a 1974 se nacházela britská ekonomika ve špatném stavu – země čelila vysoké inflaci a problémům v průmyslu včetně druhé stávky horníků. Proto se ve VB ozývaly stále více názory, že by měla Británie ze Společenství vystoupit. V únoru 1974 se konaly ve Spojeném království volby, ve kterých zvítězila Labouristická strana v čele s H. Wilsonem. Ten se domníval, že je třeba přehodnotit vstupní podmínky Británie do ES. Vyjednáváním pověřil nového ministra zahraničí Jamese Callaghana. Francouzským prezidentem byl v té době Giscard d'Estaing a německým kancléřem Helmut Schmidt. J. Callaghan si stanovil za cíl především změnu Společné zemědělské politiky, výše příspěvku do ES, podmínek v oblasti obchodu se zeměmi Commonwealthu a aby mohla Británie podporovat průmyslové oblasti a regiony bez ohledu na ES. H. Wilson se poté dohodl s J. Schmidtem, že VB pod novým vedením z ES nevystoupí. Mělo tak být však pouze v tom případě, že J. Schmidt podpoří britské snahy ohledně zlepšení členských podmínek ve Společenství. Po předchozích jednáních v rámci ES pak v březnu roku 1975 prohlásil své snahy za vydařené, přestože se mu mnoho vyjednat nepodařilo. Ještě předtím, 23. ledna 1975, vyhlásil H. Wilson referendum, ve kterém se nadpoloviční většina občanů vyslovila pro setrvání v ES. Referendum způsobilo rozkol v Labouristické straně, ve které bylo mnoho politiků pro odchod z ES. Naopak Konzervativní strana byla většinově setrvání nakloněna, jejich úspěšnou kampaň vedla Margaret Thatcherová (Booker, North 2006, s. 198-204).

3. Politika Margaret Thatcherové v rámci Evropského společenství

V únoru roku 1975 byl sesazen E. Heath a nahrazen Margaret Thatcherovou. Ta se tak postavila do čela Konzervativní strany, která v té době představovala opozici. 16. dubna téhož roku oficiálně zahájila kampaň na podporu setrvání ve Společenství, o čemž se mělo rozhodnout v červnovém referendu (Booker, North 2005, s. 203-204). Při této příležitosti se ve svém projevu ke konzervativní skupině pro Evropu vyjádřila silně ve prospěch setrvání v ES. Poznamenala, že VB je a vždy byla součástí Evropy a že ES zajišťuje mír a bezpečí. Zdůraznila také, že ES podporuje obchod, poskytuje pomoc a možnost zastupovat zájmy zemí Commonwealthu na evropské půdě. Dále prohlásila, že v případě vystoupení VB z ES bude nadále VB silně ovlivněna vývojem Společenství, a proto je nutné v něm setrvat a podílet se na jeho formování ve prospěch zájmů britských občanů. V neposlední řadě se také pokusila vyvrátit falešné představy o přehnané byrokracii ES a o ztrátě národní identity (Thatcherová 1975).

V referendu se vyslovilo 67,2 % voličů pro setrvání a 32,8 % pro vystoupení z ES. Ekonomická situace byla v té době ve VB velmi nepříznivá. Průmyslové podniky byly často nevýkonné, zaměstnávaly nadbytečné množství pracovních sil, byly negativně ovlivněny stávkami a jejich provoz byl udržován z peněz daňových poplatníků. To vedlo k přesměrování zájmů politiků a médií k domácím otázkám spíše než ke členství ve Společenství. V této době navíc kvůli mnoha problémům mezi VB a ES postupně získala Británie označení tzv. nepříjemného partnera Společenství. První takové nedorozumění bylo spjato s Evropským fondem pro mezinárodní rozvoj. Ten byl určen k financování pouze přídatných projektů k těm již schváleným. E. Heath chtěl ovšem Fond využít k vyrovnání britského rozpočtu a jeho snahy byly posléze chápány jako nedostatek dobré vůle (Booker, North 2005, s. 209-212).

Další neshody vyvstaly v souvislosti se společnou energetickou politikou. VB v té době objevila rozsáhlé rezervy plynu a ropy v Severním moři. Zatímco cílem všech členů ES kromě VB bylo udržet cenu ropy na nejnižší možné úrovni, zájmem VB byla vysoká cena z důvodu budoucího vývozu ropy a potřeby vyrovnat platební bilanci. V červnu roku 1975 uspořádala Francie konferenci, jíž se účastnily pouze zástupci Organizace zemí vyvážejících ropu, ES, Japonska a USA. ES bylo na konferenci zastoupeno jako celek – VB nebyla na konferenci přizvána. James Callaghan, britský ministr zahraničí, se k tomu vyjádřil tak, že VB nemůže být reprezentována ES kvůli jejím odlišným zájmům. Tím si vysloužil hněv ze strany evropských partnerů a VB byla uražena jako již zmíněný „nepříjemný partner“. H. Wilson nakonec

souhlasil s reprezentací ES, ale pod podmínkou, že bude stanovena minimální cena ropy. Celá tato kauza ovšem přinesla Británii zhoršení pověsti v rámci Společenství. Mimo jiné byla také problematická nová úprava pravidel rybaření, která zavazovala většinu rybářských států OSN včetně členů ES k rybaření pouze do 200 mil od pevniny. To by pro VB znamenalo, že by přišla o možnost rybařit ve vodách Norska a Islandu, a proto vyžadovala výjimku. ES v reakci na to rozdělilo evropská moře do rybářských oblastí, které byly dále rozděleny mezi členskými státy pomocí kvót. Přesto bylo zřejmé, že VB kvůli těmto úpravám ztratí nejvíce (Booker, North 2005, s. 213-215).

Zároveň se ES snažilo prohlubovat evropskou integraci – především vytvořit Evropskou měnovou unii a společnou zahraniční politiku. V roce 1979 vznikl Evropský měnový systém včetně Evropského mechanismu směnných kurzů (European Exchange Rate Mechanism – ERM), VB ovšem k systému nepřistoupila. V těchto podmínkách se v květnu roku 1979 stala Margaret Thatcherová novou premiérkou Spojeného království (Booker, North 2005, s. 218-223).

3.1 Rozpočet ES a britský rabat

Velmi krátce po nástupu do čela britské vlády se začala M. Thatcherová zabývat neúměrně velkým příspěvkem VB do rozpočtu Společenství. V červnu roku 1979 se zúčastnila zasedání Evropské rady ve Štrasburku a při této příležitosti zahájila projednávání příspěvku VB do rozpočtu ES. Spojené království patřilo díky výjimečnému způsobu obchodování mezi největší plátce do společného rozpočtu. Důvodem bylo, že VB obchodovala se státy mimo ES více než její evropští partneři, a proto měla větší zisky z dovozních cel. Zároveň však v rámci Společné zemědělské politiky bylo Společenstvím velmi podporováno zemědělství, na jehož podporu bylo uvolňováno sedmdesát procent rozpočtu. Podíl zemědělské produkce na celkovém hospodářství je ale v Británii nižší než v ostatních státech ES. Spolu s vyšší efektivitou britských farem to znamenalo nižší příspěvky pro Británii. Spojené království sice získalo větší podporu z různých fondů Společenství, ale tyto fondy byly silně ovlivněny nepříznivou ekonomickou situací a lobbáním za evropské zemědělství. Nepříznivé pro VB také bylo, že se její ekonomika nacházela v horším stavu, než v jakém byly ekonomiky u většiny členů ES (Thatcherová 1996, s. 49-52)

Pro M. Thatcherovou představoval britský příspěvek palčivý problém a jejím hlavním záměrem bylo především jeho rychlé projednání. Zástupci Británie za snížení příspěvku lobovali kdykoliv to bylo možné, a to včetně anglo-francouzského summitu v listopadu roku 1979.

M. Thatcherová byla v postavení, kdy mohla pohrozit svým evropským partnerům, že VB přestane přispívat do společného rozpočtu. Dále mohla vetovat snahy Francie a Německa, jež se snažily zvýšit cenu zemědělských produktů. Její pozici také pozitivně ovlivnilo rozhodnutí Evropského soudu, který uznal neoprávněné blokování dodávek britského jehněčího Francií. Na konci listopadu 1979 se konala Evropská rada v Dublinu, při které se dostala otázka britského rozpočtu do popředí. M. Thatcherová musela čelit nepřátelským postojům ostatních účastníků zasedání. Velký problém představoval způsob výpočtu příjmů a ztrát v souvislosti se Společnou zemědělskou politikou. Podle M. Thatcherové nebyl její úmysl získat více než kolik VB přispívala do ES, ale dosáhnout spravedlivého financování. Evropská komise předložila několik návrhů, ty se jí ovšem nezamlouvaly. Na závěr Evropské rady byla učiněna VB nabídka – nadále přispívat částkou 650 milionů liber ročně a snížit tak původní čistý příspěvek o 350 milionů liber za rok. Tato částka však byla pro britskou ministerskou předsedkyni nepřijatelná (Thatcherová 1996, s. 61-63).

Při další Evropské radě v dubnu roku 1980 v Lucemburku se projednávala především otázka cen zemědělských produktů a britského rozpočtu. Zástupcům VB bylo navrženo snížit příspěvek do rozpočtu na 325 milionů liber za rok 1980 a 550 milionů liber za rok následující. M. Thatcherové se ovšem zdálo takové snížení nedostatečné. Přesto byly vyhlídky pro VB velmi pozitivní. Peter Carrington zastupoval VB na setkání ministrů zahraničí členských států ES v Bruselu, ze kterého vzešla nová dohoda. Po svém návratu představil premiérce řešení na tři roky. Zatímco měl být britský příspěvek za rok 1980 vyšší, než bylo původně zamýšleno v Lucemburku, příspěvek za rok následující měl být podstatně nižší. V polovině roku 1981 pak měla být otázka rozpočtu znovu projednána, a pokud by tak učiněno nebylo, příspěvek by se řídil podle vzoru let 1980-1981. Ostatní položky dohody byly pro VB přijatelné – cena zemědělských produktů se měla zvýšit o 5 % a VB navíc měla získat refundaci v podobě dvou třetin příspěvku. Nakonec tedy M. Thatcherová po prvotních rozpacích návrh přijala (Thatcherová 1996, s. 64-65).

Britský příspěvek se ovšem dál projednával i během let 1982 a 1983, včetně rozprav na zasedání Evropské rady ve Stuttgartu v červnu roku 1983. Situace ve VB se ovšem změnila – po silné recesi v roce 1981 se začalo britské hospodářství zlepšovat, v roce 1982 vyhrálo Spojené království válku o Falklandy a Konzervativní strana opět zvítězila ve volbách. Postavení M. Thatcherové tak bylo posíleno a britská premiérka se mohla plně věnovat problémům spjatým s výší britského příspěvku a financováním ES. Společenství mělo finanční problémy, a proto bylo potřeba navýšit dosavadní příspěvek členských států. K takovému opatření byl ale

potřeba souhlas všech členských států, čímž byla posílena pozice VB. Při setkání Evropské rady v Athénách v prosinci roku 1983 se ukázalo, že francouzský prezident Francois Mitterrand již nebyl nakloněn snaze Británie nalézt dlouhodobé řešení, ale posvětil jen další jednorázovou platbu. Naopak M. Thatcherová se vyslovila tak, že nepodpoří zvýšení podílu DPH odváděné do společného rozpočtu, pokud nedojde k redukci financování zemědělství. Evropská rada nakonec nedošla k žádnému závěru a na M. Thatcherovou již bylo dokonce často nahlíženo jako na „protievropskou“. Sama sebe ovšem považovala za „evropskou idealistku“ a po vyřešení evropské otázky měla v úmyslu zasadit se pozitivně na dalším směřování ES (Booker, North 2006, s. 228-229).

Další setkání Rady se konalo v březnu 1984 v Bruselu, kde Francie i přes své předsednictví a předešlá jednání nepředstavila žádné návrhy. F. Mitterrand se na jednání zaměřil především na podíl DPH určený Společenství. Konkrétně jej chtěl zvýšit z 1 na 1,6 %. To by znamenalo nárůst financí určených pro zemědělství, což by nejvíce napomohlo Francii a Irsku. Na opačné straně stála M. Thatcherová a kancléř západního Německa Helmut Kohl. Oba si stanovili hranici 1,4 %. K překvapení britské premiérky změnila Itálie a Řecko svůj postoj k jejímu návrhu snížit příspěvek VB natrvalo a prosazovaly přijetí jen dočasných řešení. Tento postoj podpořila i Francie a německý kancléř přišel se zcela novým návrhem, který byl pro M. Thatcherovou nepřijatelný. Následující Rada se konala v červnu 1984 ve Fontainebleau. Velmi problematickou se na setkání ovšem ukázala otázka způsobu výpočtu příspěvku VB do rozpočtu Společenství. M. Thatcherová se nakonec smířila s pro Británii nepříznivým výpočtem zhotoveným Francií. Z tohoto základu požadovala zredukovat příspěvek o 70 %, ale ministři zahraničí ES navrhovali pouze rozmezí mezi 50 a 60 % spolu s výjimkou na následující dva roky. Nakonec se zástupci ES shodli na 66 %. Toto ujednání bylo pak dále upraveno složitým mechanismem na zasedání Evropské rady v Bruselu v roce 1988 (Booker, North 2006, s. 230-232).

3.2 Jednotný trh

Po vyřešení britské rozpočtové otázky byla M. Thatcherová připravena prosazovat dokončení jednotného trhu. Považovala za nutné pracovat především na rozvoji volného obchodu a deregulaci. Již na zasedání Evropské rady v Bruselu byla ustanovena nová Evropská komise v čele s Jacquem Delorsem, komisařem za VB se stal Arthur Cockfield. Zatímco ovšem britská představa rozvoje ES zahrnovala hlavně snahu pracovat na společném trhu, ve většině dalších evropských státech panovaly federalistické tendence a snahy o prohlubování evropské

integrace. V červnu roku 1985 se konalo zasedání Evropské rady v Miláně, na němž předložila M. Thatcherová zprávu s její představou o budoucím směřování Společenství. Konkrétně se jednalo o dokončení jednotného trhu, lepší využívání moderních technologií a efektivnější rozhodování na evropské úrovni. V neposlední řadě také prohloubení politické spolupráce, čímž byla myšlena zahraniční politika. M. Thatcherová se domnívala, že k dokončení jednotného trhu a silnější politické spolupráci ovšem není zapotřebí měnit Římské smlouvy. Proto také vystupovala proti konání mezivládní konference, na které by se případné změny projednávaly. Zástupci většiny členských států, kromě těch z Dánska a Řecka, se ale vyslovili pro konání konference (Thatcherová 1996, s. 372-376).

M. Thatcherová se rozhodla mezivládní konference zúčastnit, přestože velmi bojovala proti jejímu uspořádání. Při přípravách na následující Evropskou radu v Lucemburku začala britská premiérka zjišťovat, jak moc odlišné jsou představy ostatních reprezentantů ES a představitelů evropských institucí o dalším směřování Společenství. Např. J. Delors prosazoval měnovou unii a italští zástupci zase silnější roli Evropského parlamentu. Spolupráce mezi Německem a Francií byla v té době velmi rozsáhlá, F. Mitterrand i H. Kohl sledovali vlastní cíle, které směřovaly k hlubší evropské integraci v rámci „Evropské unie“. Naopak VB v čele s M. Thatcherovou měla hlavní zájem na dokončení jednotného trhu. Ve Společenství byly nadále přítomny tzv. necelní bariéry, které velmi škodily britským firmám, a to především v oblasti finančních služeb a dopravy. To ovšem znamenalo posílení kompetencí Evropské komise a častější využívání většinového hlasování. M. Thatcherová byla ale jednoznačně proti takovému způsobu hlasování v otázkách daňového systému a zároveň si přála ponechat úplnou suverenitu v oblastech jako je kriminalita, terorismus, imigrace apod. (Thatcherová 1996, s. 376-378)

M. Thatcherová pověřila lorda Cockfielda vytvořením podrobného plánu na dokončení jednotného trhu. Zahrnul do něj ovšem i body, se kterými britská premiérka nesouhlasila. Jednalo se například o harmonizaci nepřímých daní či odstranění hraničních kontrol. Přestože byla v opozici taky s ostatními reprezentanty ES, kteří prosazovali markantní institucionální změny, základní principy dovršení jednotného trhu byly dojednány. Jednotný evropský akt byl přijat na zasedání Evropské rady v Lucemburku v prosinci roku 1985 a v platnost vstoupil 1. července 1987 (May 1998, s. 72). Jednotný evropský akt upravuje Římské smlouvy a cílil na vytvoření vnitřního trhu s volným pohybem osob, služeb, zboží a kapitálu, nejpozději do 1. ledna 1993. Zároveň také znamenal rozšíření kompetencí ES a institucionální reformy orgánů Společenství. Konkrétně rozšíření pravomocí Evropského parlamentu, ustavení

Evropské rady a silnější politickou spolupráci. Mimo jiné představoval také závazek k vytvoření Hospodářské a měnové unie (Publications Office of the European Union 2018).

M. Thatcherová považovala přijetí Jednotného evropského aktu za svůj velký úspěch. Přestože bylo zavedeno hlasování kvalifikovanou většinou namísto jednomyslnosti v mnoha dalších oblastech, netýkalo se to otázek pohraničních kontrol, daňového systému či práv zaměstnanců. Naopak se M. Thatcherové nepodařilo zabránit ustanovení závazku na vytvoření Hospodářské a měnové unie. Dále také Jednotný evropský akt představoval vzhledem k institucionálním reformám krok směrem k těsnější unii (May 1998, s. 72).

3.3 Hospodářská a měnová integrace

M. Thatcherová se s otázkou, zda má VB přistoupit k ERM, setkala téměř ihned po jmenování na post předsedkyně vlády. Po jednáních se svými ministry a poradci došla k závěru, že VB není připravena k ERM přistoupit. Hlavním důvodem byla nepříznivá situace, ve které se nacházelo britské hospodářství. Bylo potřeba nejprve zajistit pokles inflace a lépe spravovat veřejné finance. Ze zprávy ministerstva financí také vyplývalo, že by přijetí Mechanismu mohlo přinést mnoho potíží v souvislosti s finanční politikou Británie. V neposlední řadě libra velmi ovlivňovala těžba ropy v Severním moři – pokud vzrostla cena ropy, stoupla i hodnota britské měny. Naopak na hodnotu měn jiných zemí Společenství měl růst ceny ropy protichůdný efekt. M. Thatcherová pokračovala v této rétorice v několika následujících letech. Několikrát se přitom zabývala otázkou vstupu do ERM spolu s odborníky nejen z ministerstva financí a přehodnocovala situaci, ve které se Británie nacházela. V roce 1985 byla otázka ERM ve VB opět aktuální, především z důvodu velkého spekulativního tlaku působícího na libru, který byl způsoben prudkým nárůstem hodnoty dolaru. M. Thatcherová v reakci na to uspořádala seminář, při kterém se reprezentanti ministerstva financí, zahraničí a centrální banky VB vyslovili tak, že pro vstup do ERM není ten vhodný okamžik. Přesto byly stále více zdůrazňovány pozitivní aspekty členství v ERM, které opakoval i ministr financí Nigel Lawson. M. Thatcherová ovšem postupně stále více věřila, že vstup do ERM by nebyl krok tím správným směrem, a to ani v případě příznivých okolností ve VB. Teno názor však nesdíleli ostatní vládní činitelé (Thatcherová 1996, s. 473-477).

V té době se začaly stále více objevovat rozpory mezi špičkami Konzervativní strany. Zatímco M. Thatcherová vystupovala proti ERM, N. Lawson začal prosazovat pravý opak. Domníval se, že by účast v ERM přinesla větší stabilitu britské měny. Ministr zahraničí Geoffrey Howe posléze také prosazoval členství, především proto, že považoval ERM za prostředek k dosažení

hlubší evropské integrace (Booker, North 2006, s. 263). Přestože se nacházela britská ekonomika na počátku osmdesátých let v recesi, postupně se začaly projevovat pozitivní dopady na hospodářství, které přinesla vláda konzervativců v čele s M. Thatcherovou. Při volbách v roce 1987 dosáhla Konzervativní strana ještě lepšího výsledku, než jakého dosáhla při předchozích volbách v roce 1983. To dodalo sebevědomí M. Thatcherové v rámci její politiky v ES. Postupně ovšem byla stále více v rozporu s některými členy kabinetu. Když se totiž N. Lawsonovi nepodařilo prosadit přistoupení k ERM, rozhodl se za zády premiérky dosáhnout toho, že britská měna stínovala německou marku. M. Thatcherová nadále usilovala o reformu rozpočtu ES a o nižší výdaje, které měly být použity na zemědělství. Zároveň se rozhodla vystupovat proti snahám Evropského parlamentu v souvislosti s tzv. Smlouvou o Evropské unii⁵. Tato iniciativa byla podporována hlavně Itálií, Nizozemskem, Belgií a Irskem. Na druhou stranu M. Thatcherová prosazovala volný obchod a podnikání spolu s neomezováním národní suverenity (Booker, North 2006, s. 269-270).

V ES se nadále stále více objevovaly snahy o těsnější monetární spolupráci. Myšlenku jednotné měny prosazoval především J. Delors podporovaný představiteli Francie a Německa. V červu roku 1988 se konalo v Hannoveru zasedání Evropské rady, na kterém Německo prosazovalo vytvoření Evropské centrální banky. M. Thatcherová takové návrhy jednoznačně odmítala, stejně jako odmítala jednotnou měnu. V rámci ES byla vytvořena Delorova komise, která se zabývala vznikem Hospodářské a měnové unie (dále jen HMU) (Booker, North 2006, s. 274-278). V dubnu 1989 byla dokončena Delorova zpráva, se kterou M. Thatcherová jednoznačně nesouhlasila. Zpráva obsahovala třístupňový plán na vytvoření HMU. Před zasedáním Evropské rady v Madridu naléhali G. Howe a N. Lawson na M. Thatcherovou, aby se VB zavázala ke vstupu do ERM do určitého data a při splnění konkrétních podmínek. Britská premiérka nakonec souhlasila s tím, že Společenství představí podmínky nutné k přistoupení do ERM. Stanovit konkrétní datum ovšem odmítala (Thatcherová 1996, s.484-486).

Vnitřní rozpory nakonec vyústily v rezignaci N. Lawsona. Nahradil jej John Major a měl za úkol vypořádat se především s vysokou inflací, otázkou vstupu do ERM a zabránit účasti na HMU. J. Major bral při diskusích o prohlubování hospodářské a monetární integrace v úvahu hlavně politické dopady v rámci samotné Konzervativní strany. Domníval se, že by přistoupení k ERM mohlo stranu sjednotit a i HMU by přispělo k její soudržnosti. M. Thatcherová byla ochotna podpořit vstup do ERM při splnění podmínek, které představila v Madridu. Naopak členství v HMU považovala za něco nepřijatelného, ohrožujícího suverenitu a demokracii VB.

⁵ Později označovaná jako Maastrichtská smlouva.

Na jaře roku 1990 J. Major loboval za brzký vstup do ERM, považoval jej totiž za cestu k lepší politické i ekonomické situaci ve VB. Chtěl se také účastnit vyjednávání ohledně HMU, ale to M. Thatcherová zcela odmítala. Naopak prosazovala vytvoření Evropského měnového fondu. V říjnu 1990 byla podána žádost o vstup do ERM, čemuž předcházela nátlak ze strany ostatních členských států a náročná vyjednávání dílčích položek ERM (Thatcherová 1996, s. 490-494).

3.4 Projev v Bruggách

20. září 1988 pronesla M. Thatcherová velmi kontroverzní řeč, která vyvolala velkou kritiku ze strany proevropských politiků ve VB i v ostatních členských státech. Zároveň tím přivodila další spory v rámci Konzervativní strany (Booker, North 2006, s. 280-281). Britská premiérka zahájila svůj projev tím, že poukázala na fakt, že Evropa se nerovná ES a nevznikla Římskými smlouvami. Zároveň prohlásila, že Britové představují odkaz evropské kultury stejně jako každý jiný národ a zdůraznila také historické vazby mezi Británií a Evropou. *„Evropské společenství patří všem jeho členům. Musí reflektovat tradice a snahy všech členů. A dovolte mi to ujasnit. Británie nesní o nějaké pohodlné, izolované existenci na okraji Evropského společenství. Náš osud je v Evropě jako součást Společenství. Tím ale nechci říct, že naše budoucnost leží pouze v Evropě, stejně jako budoucnost Francie či Španělska, nebo kteréhokoliv jiného členského státu...“* (Thatcherová 1988)

Dále představila pět principů, podle nichž se mělo dále rozvíjet ES. Prvním z nich byla aktivní spolupráce mezi suverénními a nezávislými členskými státy. Tento princip dále rozvinula kritikou snah o centralizaci Společenství, vlády z Bruselu či snahy o vytvoření podobné entity jako jsou Spojené státy. Naopak podpořila spolupráci v oblasti obchodu, zahraniční politiky a obrany. Druhým principem byla podpora změn a řešení problémů praktickým způsobem. Tímto bodem chtěla M. Thatcherová upozornit na nutnost reformovat některé neefektivní politiky Společenství. Konstatovala, že je nutné zabývat se nadále společným rozpočtem, a to především v souvislosti se Společnou zemědělskou politikou. Třetím principem byla podpora evropských podniků. Zdůraznila, že je třeba podpořit volné podnikání, a naopak kritizovala státem řízené hospodářství. Prosazovala deregulaci a volný trh, snahu o úplné odstranění hraničních kontrol v rámci Společenství ovšem odsoudila. V rámci čtvrtého principu vyjádřila nutnost zabránit evropskému protekcionismu. Liberalizace obchodu byla podle ní stejně důležitá jak v rámci ES, tak i směrem ke zbytku světa. V posledním principu zdůraznila, že obrana států Společenství musí být nadále spjata se Severoatlantickou aliancí a že Společenství musí více přispět k obraně Západu (Thatcherová 1988).

3.5 Společná zemědělská politika a politická unie

Na jednání Evropské rady v Bruselu v červnu 1987 bylo hlavním cílem M. Thatcherové zabránit zvýšení příspěvku členských států do společného rozpočtu, jímž chtělo Společenství vyřešit finanční problémy. Dále odmítala zdvojnásobení strukturálních fondů. Bylo podle ní třeba snížit výdaje na zemědělství a pracovat na efektivní rozpočtové disciplíně. Naopak vzdorovala snahám o omezení britského rabatu a zdanění tuků a olejů. Evropská rada byla považována spíše za neúspěšnou, i protože M. Thatcherová jako jediná hlasovala proti tzv. Delorsově balíku, jenž měl vyřešit finanční problémy Společenství. M. Thatcherová považovala za nepřijatelné navrhované omezení výdajů na zemědělství. V té době se ovšem blížily volby jak ve Francii, tak i v Německu, a proto si představitelé těchto zemí nemohli dovolit znepřátelit zemědělce. Následovala složitá jednání, která vyvrcholila konáním mimořádné Evropské rady v Bruselu v únoru roku 1988 (Thatcherová 1996, s. 498-502). M. Thatcherové ve svých pamětech píše: *„Zajistila jsem své základní cíle: účinné a právně závazné kontroly výdajů, opatření k redukci zemědělských přebytků, v nichž byly hlavní zbraní automatická snížení cen, nezdanění olejů a tuků a snížení britských příspěvků... Musela jsem udělat kompromis v záležitosti strukturálních fondů. Zdráhavě jsem souhlasila s novým stropem ve výši 1,2 procenta pro „vlastní zdroje“ Společenství.“* (Thatcherová 1996, s. 503). M. Thatcherová považovala jednání Rady za úspěšné, přestože stále nebyla spokojená se Společnou zemědělskou politikou, britským příspěvkem a snahami o větší centralizaci (Thatcherová 1996, s. 504).

Jednání ohledně vytvoření monetární unie doprovázely i návrhy na přijetí Sociální charty, kterou M. Thatcherová odmítala. Zároveň se projednávala i politická unie, kterou prosazovalo především Německo s Francií, přestože obě mocnosti k tomu měly odlišné důvody. Současně se H. Kohl i F. Mitterrand snažili přesvědčit ostatní státy o nutnosti vytvoření společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Na jednání Evropské rady v Dublinu v dubnu roku 1990 M. Thatcherová zdůraznila, že politická unie nesmí vést k omezení moci národních parlamentů, změnu volebních systémů, odstranění hlav států, větší centralizaci ve Společenství, oslabení Severoatlantické aliance či zahraniční politiky jednotlivých členských států. Ostatní státníci pak nebyli schopni představit jasnou ideu politické unie (Thatcherová 1996, s. 519-521).

4. Politika Johna Majora v rámci Evropské unie

Během posledního funkčního období na postu předsedkyně vlády čelila M. Thatcherová mnoha problémům. V rámci Konzervativní strany bylo stále obtížnější dosáhnout politického konsenzu z důvodu rozdělení na proevropské a protievropské křídlo. Kromě rozporů pramenících z rozdílných názorů ohledně evropské integrace bylo navíc negativně nahlíženo na prosazování obecní daně⁶. Naopak Labouristická strana získávala na popularitě kvůli postupnému odklonu od radikálních postojů. Zhoršení pozice Konzervativní strany se pak projevilo i při volbách do Evropského parlamentu v červnu roku 1989, ve kterých zvítězili labouristé. Hospodářství VB se v té době nacházelo v relativně uspokojivém stavu, přesto ale ani pozitivní ekonomické vyhlídky nestačily M. Thatcherové k úspěchu ve vnitrostranických volbách v listopadu 1990 (Fialová 2015). Po nepříznivém výsledku v prvním kole vnitrostranických voleb, ve kterém získala pouze o 19 hlasů více než její protikandidát Michael Heseltine, pak rezignovala. K jejímu politickému pádu přispěla i rezignace G. Howe. Krátce před konáním vnitrostranických voleb navíc totiž prohlásil, že důvodem jeho odchodu byly neshody s premiérkou ve spojitosti s evropskou politikou (Booker, North 2006, s. 301-302).

Jako svého nástupce vybrala M. Thatcherová Johna Majora, věřila totiž, že právě on by mohl nadále prosazovat principy, které sama zastávala. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v říjnu roku 1989 byl J. Major dosazen na post ministra financí. Posléze se mu podařilo přesvědčit stávající premiérku, aby VB vstoupila do ERM. Členství prosazoval především z důvodu snížení inflace. Podle M. Thatcherové ovšem také kvůli jeho politickým záměrům a snaze o stmelení Konzervativní strany. J. Majora nakonec podpořili i jeho spolustraníci a ve druhém kole vnitrostranických voleb získal o 185 hlasů více než Michael Heseltine, druhý nejsilnější kandidát (Fialová 2015). J. Major získal politickou podporu hlavně proto, že byl vnímán jako protipól k radikální politice M. Thatcherové. Jeho postoje se totiž více blížily směřování Konzervativní strany před nástupem M. Thatcherové do čela vlády. Pozitivně byla vnímána jeho sociálně liberální rétorika, která představovala kontrast k sociálnímu autoritářství jeho předchůdkyně. S tím byl spjat i jeho důraz na sociální otázky. Dále se členové Konzervativní strany domnívali, že by jeho původ z chudších poměrů mohl přilákat voliče

⁶ Obecní daň nebo také daň z hlavy je daň, jenž musí zaplatit všichni občané bez ohledu na výši příjmů. Byla zavedena za vlády M. Thatcherové, ale kvůli velkému nesouhlasu britské veřejnosti byla nakonec J. Majorem zrušena.

z nízkopříjmových skupin. V neposlední řadě pak zapůsobil na ostatní členy vysokou inteligencí a klidnou povahou (Dorey 1999, s. xiii-xiv).

Na počátku působení J. Majora v čele Konzervativní strany nebylo možné definovat, zda se nacházel spíše na levé či pravé straně politického spektra strany. Zaměřil se hlavně na její stmelování nežli na sledování určité ideologie. I přes jeho skromnější původ a důraz na sociální aspekty však při vnitrostranickém hlasování získal podporu především pravicových konzervativců. Mysleli si totiž, že bude pokračovat v ekonomické politice nastolené jeho předchůdkyní. Pro některé konzervativce představoval J. Major pokračovatele M. Thatcherové, ale s méně autokratickým přístupem. M. Thatcherová ztratila ve velké míře podporu konzervativních politiků kvůli její politice vůči ES. Samotní členové Konzervativní strany totiž považovali některé její kroky za škodlivé vůči národním zájmům a posilování podpory strany. Jinými konzervativci byl zase považován thatcherismus za zastaralý a J. Majora považovali za někoho, kdo bude prosazovat spíše před-thatcherovskou politiku. Tato domněnka se ovšem nepotvrdila (Dorey 1999, s. xiii-xvii).

Po nástupu J. Majora do funkce předsedy vlády se nacházelo britské hospodářství ve velmi špatném stavu. Kvůli členství v ERM nebylo navíc možné snížit úrokové míry, a dosáhnout tak poklesu inflace a nezaměstnanosti. V této době byli navíc vysláni vojáci Spojeného království do Kuvajtu, aby tam bojovali proti irácké invazi. Kromě toho se blížila vyjednávání ES ohledně vzniku Evropské unie (dále jen EU). S tím bylo také spjata projednávání společné měny a tzv. Sociální charty (Booker, North 2006, s. 303). V počátcích svého působení v čele vlády Spojeného království zastával J. Major názor, že by se měla VB nacházet v samotném středu ES. Byl ochotný přistoupit na určité strukturální a institucionální omezení pramenící ze členství ve Společenství. Podle Doreyho (1999, s. 91-92) J. Major věřil, že kdyby se VB více zapojila do utváření evropských politik, tak by mohl být oslaben vliv francouzsko-německé osy. Zároveň se domníval, že VB nemůže stát mimo HMU. Jeho politická rozhodnutí byla ovšem také ovlivněna situací v samotné Konzervativní straně, jejíž soudržnost pro něj byla velmi důležitá. Chtěl sice nadále striktně prosazovat britské zájmy, ale současně i zaujmout nový, přátelštější přístup k ES, než jaký zaujímal jeho předchůdkyně.

4.1 Maastrichtská smlouva

Po převzetí úřadu předsedy vlády měl J. Major za úkol obhájit zájmy VB při vyjednávání Maastrichtské smlouvy. Již na mezivládních konferencích, které předcházely zasedání Evropské rady v Maastrichtu, slavila britská administrativa úspěch. Nakonec byla totiž přijata tzv. třípilířová struktura. Zatímco první pilíř zahrnuje rozhodování na nadnárodní úrovni a odvíjí se od činnosti ES, další dva pilíře jsou založeny na principu mezivládní spolupráce. Konkrétně druhý pilíř obsahuje Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, třetí pilíř pak spolupráci v oblasti justice a vnitřních záležitostí (Dorey 1999, s. 92-93). Princip rozhodování na mezivládní úrovni v rámci druhého pilíře byl velmi důležitý hlavně pro VB a Francii. I kvůli vlastnictví jaderných zbraní totiž nechtěly dopustit, aby bylo možné omezit jejich zájmy v oblasti zahraniční politiky (Fialová 2015, s. 86).

Samotné zasedání Evropské rady v Maastrichtu, na kterém probíhalo schvalování Smlouvy, se konalo v prosinci roku 1991, podepsána pak byla 7. února 1992. J. Major chtěl především do Smlouvy zahrnout tzv. princip subsidiarity⁷, zabránit okamžitému vstupu VB do HMU, vyloučit zmínky o federalismu a zajistit, aby se sociální reformy nevztahovaly na VB (Dorey 1999, s. 93).

Zaprvé, princip subsidiarity byl nakonec do Maastrichtské smlouvy zakomponován. J. Major k tomuto kroku jistě přispěl, hlavní zásluhu ale mělo Německo, se kterým je tento princip tradičně spjat (Dorey 1999, s. 93). Zadruhé, postavení VB při vyjednávání měnové unie bylo velmi specifické. Mnoho politiků na britských ostrovech se zcela bránilo vytvoření takové unie, protože ji považovali za entitu, která by měla ohrozit suverenitu státu. Současně je i povaha hospodářství Spojeného království odlišná od ekonomik ostatních členských států. Návrh na vytvoření měnové unie byl předložen vládě VB již před konáním Evropské rady v Maastrichtu. Mnoho konzervativních politiků bylo jednoznačně proti, dokonce se ozývaly hlasy, zda by nebylo vhodné uspořádat ve VB referendum. J. Major si přál ovlivnit tvorbu HMU, zároveň chtěl ale vstup VB brzdit tak dlouho, jak jen to bylo možné (Fialová 2015, s. 85-86). Samotné členství ovšem považoval za nevyhnutelné, a proto prosazoval, aby se každý stát mohl rozhodnout, zda a kdy do HMU vstoupí. Nakonec byla udělena VB a Dánsku výjimka. Zatřetí, aby J. Major získal podporu Konzervativní strany, bylo nutné odstranit výraz „federální“ z návrhu Smlouvy. Tento krok se mu podařilo prosadit a pojem byl nahrazen frází

⁷ Princip subsidiarity znamená, že rozhodování na nadnárodní úrovni by mělo probíhat pouze v těch oblastech, ve kterých nemohou být vytyčené cíle dosaženy jednotlivými státy. V opačném případě by se měly členské země rozhodovat samostatně.

„stále užší svazek mezi národy Evropy“. Zaznívaly ovšem kritiky, že původní znění mohlo být méně centralizační. Zaměnění výrazů bylo ovšem důležité pro vnímání Smlouvy britskou veřejností a pro získání podpory k její ratifikaci (Dorey 1999, s. 93-94).

Původně měla Maastrichtská smlouva obsahovat i kapitolu, která by se zabývala sociálními otázkami včetně práv zaměstnanců. Na J. Majora byl vyvíjen velký nátlak ze strany jeho kabinetu, aby na takovou kapitolu rozhodně nepřistoupil. VB se podařilo za vlády M. Thatcherové omezit práva odborů a taková kapitola mohla opět vyvolat problémy s odbory. Přestože stanovisko samotného J. Majora nebylo v té době zcela zřejmé, nakonec se mu podařilo prosadit vynětí celé kapitoly ze Smlouvy. Místo ní byl ke Smlouvě přiložen pouze protokol (Dorey 1999, s. 94). Protokol o sociální politice uvádí, že jedenáct členských států, tedy všech kromě VB, bude navazovat na sociální politiku stanovenou Sociální chartou z roku 1989. Dále také, že souhlasí s využíváním institucí a procedur EU k vykonávání sociální politiky. Součástí je i tzv. Dohoda o sociální politice uzavřená mezi členskými státy ES s výjimkou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska. V této Dohodě jsou pak přesně definovány oblasti, které má Společenství podporovat. Dohoda definuje činnost Evropské komise a způsob hlasování v daných oblastech spolu s minimálními požadavky, které musí jednotlivé státy splňovat (Smlouva o Evropské unii 1992). Přestože ale byla VB udělena výjimka v souvislosti s výše zmíněnou Dohodou, musela se Británie nadále řídit již dříve přijatými úpravami ve vztahu k sociální politice (Dorey 1999, s. 95).

Při vyjednávání v Maastrichtu vystupoval J. Major proti federálním snahám ve vztahu k evropské integraci. Současně ale nechtěl zabřednout do stejných potyček, jaké vedla M. Thatcherová se svými evropskými partnery. Jak již bylo zmíněno výše, J. Majorovi se podařilo prosadit výjimku pro VB v rámci HMU a sociální politiky. Na druhou stranu tyto kroky vedly k tomu, že se VB dostala do postavení, které neodpovídalo Majorově vizi o VB ve středu Evropy. Dále se J. Majorovi nepodařilo zabránit posílení role Evropského parlamentu, Evropské komise a zavedení většinového hlasování Rady EU v rámci prvního pilíře. Přestože bylo prosazení principu subsidiarity považováno za úspěch, Společenství se začalo zabývat i některými aspekty v oblasti výzkumu a vzdělávání. Dále rozšíření mezivládní spolupráce, která byla spjata se druhým a třetím pilířem, byla v kontrastu se silnější rolí Evropského parlamentu. Výjimka VB v souvislosti s HMU a sociální politikou navíc napomohla snahám o vytvoření dvourychlostní Evropy, přestože právě tomu chtěl britský premiér zabránit (Fialová 2015, s. 88).

Bezprostředně po přijetí Maastrichtské smlouvy v únoru roku 1992 byla vyjednávání ohledně Smlouvy považována konzervativci za velmi úspěšná. Kritika se ozývala spíše ze strany velmi proevropských politiků (Dorey 1999, s. 92). V dubnu roku 1992 byly vypsány všeobecné volby, ve kterých zvítězila Konzervativní strana s velmi vysokým počtem získaných hlasů. Vládní strana ve své volební kampani zdůrazňovala především pozitivní výsledek jednání v Maastrichtu, naopak Labouristická strana spolu s Liberální demokracií kritizovala výjimky udělené VB a slibovala tyto kroky napravit. Několik měsíců od přijetí Maastrichtské smlouvy se však situace zcela změnila a v řadách Konzervativní strany se stále více ozývaly hlasy nespokojených euroskeptiků. Mnoho členů vládní strany si totiž uvědomilo, že J. Major byl nucen přijmout v Maastrichtu mnoho kompromisů, které rozšiřovaly vliv EU a více směřovaly k federálnímu pojetí Evropy (Booker, North 2006, s. 320-321). Negativní vnímání bylo ještě umocněno dánským červnovým referendem, jehož výsledkem bylo odmítnutí Maastrichtské smlouvy. To představovalo pro Společenství velký problém, protože neratifikování Smlouvy Dánskem by znamenalo její neplatnost. Následně byly pozastaveny veškeré debaty ohledně ratifikace Smlouvy J. Majorem v Dolní sněmovně. Po upravení podmínek dánského členství byla nakonec ve druhém referendu Smlouva přijata. J. Major se rozhodl zvolit ve VB přístup, který počítal s nezájmem britské veřejnosti o evropské otázky a vyhýbal se veřejné debatě. Tato strategie ovšem dala prostor euroskeptickým konzervativcům, aby nastolili podmínky vyjednávání v rámci Konzervativní strany. Po výrazné kritice od M. Thatcherové pak dokonce skupina konzervativců opět prosazovala britské referendum. Smlouva byla nakonec ratifikována v srpnu roku 1993 (Dorey 1999, s. 96-98).

4.2 ERM a krize Konzervativní strany

První dánské referendum přivodilo rozsáhlé důsledky, a to včetně vyvolání pocitu nejistoty ohledně HMU. Investoři reagovali stažením finančních prostředků ze Španělska a Itálie, což vedlo ke znehodnocení španělské měny. Současně bylo Německo nuceno zvýšit úrokové sazby, protože bylo potřeba vynaložit ohromné množství výdajů v rámci sjednocení Německa. V reakci na to musely i ostatní členské země ERM zvýšit své úrokové sazby, což velmi negativně ovlivnilo především italskou měnu. Zároveň se britská ekonomika nacházela v krizi, a proto se místo zvýšení úrokové míry rozhodla britská vláda úrokovou sazbu snížit. To ovšem vyvolalo nejistotu na finančních trzích. Situace se ještě zhoršila, když se hodnota britské měny začala blížit nejnižší možné hranici v rámci ERM, a měla tedy naopak úrokové míry zvýšit. Následné kroky britské vlády pak ukázaly, že udělá cokoliv bude třeba, aby nemusela úrokovou

sazbu zvýšit. Naopak Německo odmítalo úrokové míry snížit a mnoho evropských států se pak dostalo do složité situace. George Soros a další investoři začali následně ve velké míře prodávat britskou měnu. Její hodnota nadále klesala k nejnižší povolené hranici ERM a ani intervence centrální banky nepomohla. Nakonec musela britská administrativa zvýšit úrokové sazby, prodej měny ovšem nadále pokračoval. Hodnota libry spadla pod povolenou hranici a VB byla nucena ERM opustit. Vystoupit z Mechanismu musela pak i Itálie a Španělsko (Booker, North 2006, s. 324-327).

VB vystoupila z ERM 16. září roku 1992 a tento den získal označení jako tzv. černá středa. Británie utratila několik miliard liber pouze pokusem udržet hodnotu měny, přestože byl nakonec neúspěšný. Vystoupení několika evropských států z Mechanismu pak velmi oslabilo celý systém ERM. Východiskem velmi špatného stavu byla podle některých představitelů Společenství úplná měnová unie. Ve VB vyvolala černá středa ale ještě větší euroskepticismus v rámci Konzervativní strany, větší odpor vůči vstupu do HMU a antigermanismus. Černá středa navíc velmi ovlivnila vnímání samotného britského premiéra, který za tento neúspěch odmítal nést zodpovědnost (May 1998, s. 82-83). Zároveň mělo vystoupení z ERM dopady i na vnímání celé Konzervativní strany. Účinná hospodářská politika byla vždy její předností, ale po opuštění ERM začal převládat názor, že není schopna vést Británii nejen v ekonomické oblasti. Zároveň posílení euroskeptického křídla Konzervativní strany vedlo k dalším problémům při ratifikaci Maastrichtské smlouvy. V neposlední řadě negativně ovlivnila černá středa i vztah mezi Majorovou administrativou a EU (Fialová 2015, s. 82).

Několik dní po černé středě přednesl J. Major projev v Dolní sněmovně. V něm zdůraznil výhody pramenící ze členství v ERM, především pak pokles inflace z 11 na 3,5 % od přistoupení k Mechanismu. Zároveň prohlásil, že tak rozsáhlý útok na měnu by nepřekonal ani žádný jiný stát či mechanismus. Připustil také možnost znovu do ERM vstoupit, ovšem pouze po jeho reformování (Major 1992).

Mezi britským lidem se však již před vystoupením z ERM projevovaly stále více euroskeptické tendence. Důvodem byla implementace nových evropských směrnic, které byly spjaty s Jednotným evropským aktem. Tento dokument totiž vstoupil v platnost na začátku roku 1993. Drobní podnikatelé byli následně nuceni provádět rozsáhlé změny, na které ale často neměli dostatek finančních prostředků, a proto museli své podnikání ukončit. Zároveň byla nová opatření považována za nesmyslná a postup úředníků za drastický. Booker a North (2006, s. 336-337) popisují tuto skutečnost pouze jako jeden z výsledků revoluce ve způsobu vládnutí. Období let 1992 a 1993 přineslo velké změny v oblasti schvalování zákonů. Zatímco dříve

o nich diskutovali poslanci odpovědní občanům, s prohlubováním evropské integrace bylo stále více právních aktů přijímáno v Bruselu a do britské legislativy byly pouze implementovány. Občanům na ostrovech bylo slibováno, že jim jednotný trh poskytne jednodušší přístup k podnikání v dalších zemích Společenství. Nadměrné množství změn a regulací však přinášelo opačný efekt. Také samotná produkce byla více nákladná, protože všechny výrobky musely být předem testovány. Další problém představovali samotní britští úředníci, kteří jednotlivé směrnice ještě více zpříšňovali. Velmi negativně byli ovlivněni i zemědělci a rybáři (Booker, North 2006, s. 343-346).

V několika následujících letech se dostával J. Major spolu s Konzervativní stranou do stále tíživější situace. Po volbách v roce 1992 měla Konzervativní strana jen velmi slabou většinu v Dolní sněmovně. Zároveň se zvýšil počet euroskeptických politiků ve vládní straně a J. Majorovi se nepodařilo konzervativce stmelit (Fialová 2015, s. 89). Při vyjednávání na evropské úrovni stál většinou osamocen bez politických spojenců z jiných členských států. Podle dalších reprezentantů EU neprovedl navíc dostatečné množství ústupků, naopak podle euroskeptických konzervativců jich vykonal přespříliš (Booker, North 2006, s. 357). Ztráta podpory Konzervativní strany se výrazně projevila při volbách do Evropského parlamentu v červnu roku 1994. Konzervativci v nich získali pouhých 27,8 % hlasů, naopak labouristé 44,2 % hlasů (Booker, North 2006, s. 361). Po tomto neúspěchu a stále horší situaci v rámci vládní strany se J. Major rozhodl vyhlásit v červnu roku 1995 novou volbu předsedy. Vnitrostranické volby nakonec přestál s uspokojivým výsledkem a v čele strany setrval (Fialová 2015, s. 90).

Majorova strategie vůči EU ovšem zůstávala poměrně nejasná. V září roku 1993 zhodnotil svůj pohled na EU pro časopis *The Economist*. V něm kritizoval některé politiky, kteří chtěli řešit každý problém prohlubováním evropské integrace a směřováním ke zcela federální Unii. Snahy o stále těsnější ekonomickou a politickou integraci byly podle něj chybné, stejně jako směřování ke Spojeným státům evropským. Společenství se podle něj mělo soustředit hlavně na zvyšování prosperity, počtu pracovních míst a bezpečnosti. Sledování těchto cílů bylo podle něj důležitější než neustálé snahy o institucionální reformy. Dále vystupoval proti centralizačním tendencím, naopak zdůrazňoval roli národních států. Domníval se, že po problémech s ERM není možné pokračovat nadále stejným způsobem ve vytvoření úplné hospodářské a měnové unie. Volal po vyřešení problémů jako je vysoká nezaměstnanost, nepřiměřené množství regulací, příliš velká daňová zátěž a zbytečné plývání finančními zdroji. Podpořil roli Severoatlantické aliance a rozšíření EU o další členy. Zdůraznil důležitost principu subsidiarity, spolupráce

na mezivládní úrovni a jednotný trh. Jeho cílem bylo vytvořit sebejistou a konkurenceschopnou Evropu produkující nová pracovní místa, podporující větší nabídku zboží a suverenitu národních států (Major 1993). Před volbami do Evropského parlamentu se v jednom z rozhovorů vyjádřil k dalšímu prohlubování evropské integrace, kdy odmítl euroskeptický i silně proevropský přístup. Jednotlivá rozhodnutí mají být podle něj přijímána na základě příslušných podmínek a nikoliv podle předem stanovené strategie. Dále také zdůraznil, jak důležité je, aby stála VB ve středu debat o Evropě (Major 1994).

4.3 Amsterodamská smlouva

V roce 1995 byla sestavena pracovní skupina, která měla připravit novou smlouvu, později nazývanou jako Amsterodamská smlouva. První oficiální setkání skupiny proběhlo druhého června téhož roku v Messině. V září se uskutečnila Evropská rada na Mallorce, na které získal britský premiér dojem, že se evropská integrace konečně vyvíjí, jak si přál. Ostatní reprezentanti EU totiž souhlasili s jeho vidinou dalšího směřování Společenství. Jeho iluze se ovšem rozplynuly při zasedání Evropské rady v prosinci roku 1995. Při té příležitosti byla představena zpráva, kterou vyhotovila již zmíněná pracovní skupina. Ta došla k závěru, že řešením vysoké nezaměstnanosti je hlubší integrace, dokončení HMU a sociální kapitola. Mimo jiné prosazovala skupina také vytvoření tzv. jednotného institucionálního rámce. Zpráva pak byla použita na mezivládní konferenci, která byla zahájena v březnu následujícího roku v Turíně. Také Evropská komise v čele s J. Delorsem podporovala zcela jiné směřování Evropy, než jaké podporoval J. Major. Podle Komise měla být spolupráce v oblasti justice a vnitřních záležitostí přesunuta do prvního pilíře, měla se vytvořit společná armáda a hlasování na základě jednomyslnosti mělo být úplně zrušeno. Dále chtěla Evropská komise vytvořit evropskou ústavu a prosadit vytvoření tzv. dvourychlostní Evropy. Naopak J. Major zdůrazňoval restrukturalizaci Společné zemědělské politiky a deregulaci. Jednoznačně se bránil zrušení druhého a třetího pilíře, vytvoření Spojených států evropských a omezování kompetencí národních parlamentů. Podle J. Delorse se měly účastnit prohlubování evropské integrace všechny státy, některé ovšem pomalejším tempem než ostatní. Oproti tomu J. Major viděl prohlubování evropské integrace na bázi dobrovolnosti, kdy by se jednotlivé státy mohly samy rozhodnout, zda se do integrace v dané oblasti zapojí (Booker, North 2006, s. 370-374).

Zástupci EU nadále pracovali především na zavedení jednotné měny a Amsterodamskou smlouvu viděli pouze jako základ pro jinou budoucí smlouvu, která by přinesla rozsáhlejší změny. V rámci Amsterodamské smlouvy se pak chtěli zaměřit hlavně na institucionální

reformy a rozšíření oblastí, ve kterých by se hlasovalo kvalifikovanou většinou. Současně ale chtěli pozdržet rozsáhlejší debaty o Smlouvě na období po volbách ve VB. Jak totiž správně předpokládali, prvního května roku 1997 zvítězili labouristé nad konzervativci s ohromnou převahou (Booker, North 379-384). K debaklu Konzervativní strany velmi přispěla černá středa, přestože britská ekonomika v té době zažívala rozkvět. Mimo jiné napomohly k hroznému volebnímu výsledku také rozpory uvnitř Konzervativní strany v souvislosti s EU (Fialová 2015, 90-91).

Před volbami byl v dubnu vydán manifest Konzervativní strany, který odrážel představu J. Majora ohledně Amsterdamské smlouvy a dalšího směřování EU. *„Vláda má pozitivní představu o Evropské unii založené na partnerství národů. Chceme být součástí Evropy, ale nechceme být Evropou řízeni. Členstvím v Evropské unii toho můžeme hodně získat – v obchodu, ve spolupráci mezi národy a v udržování míru v Evropě. Těžíme z ohromného množství obchodních příležitostí, které se nám otevřely od okamžiku, kdy Británie zaujala vedoucí úlohu v rozvoji evropského jednotného trhu... V červnu se setkají národy Evropské unie v Amsterdamu, aby vyjednaly možné změny Římských smluv. Jedná se o okamžik pravdy, stanovující další směřování Evropské unie. Bude také klíčové zajistit, že máme takový vztah se zbytkem Evropy, který pro nás bude pohodlný. Konzervativní vláda bude usilovat o partnerství národních států. Někteří by chtěli vytvořit federální Evropu. Britská Konzervativní strana nedovolí Británii, aby byla součástí federálního evropského státu.“* (Conservative Party 1997) Dále byla zdůrazněna nutnost zajistit flexibilitu Společenství, reformovat Evropský soudní dvůr, podporovat rozšiřování Unie, dokončení jednotného trhu a posilování role národních parlamentů. Přislíbili, že v rámci vyjednávání Amsterodamské smlouvy nepřipustí omezování národní suverenity, snahy o větší centralizaci ani častější hlasování pomocí kvalifikované většiny. Dále také, že nedovolí posilování nadnárodního principu v otázkách justice a vnitřních záležitostí, stejně jako odstranění hraničních kontrol. V neposlední řadě se zavázali, že uspořádají referendum ohledně přijetí společné měny (Conservative Party 1997).

5. Srovnání postoje M. Thatcherové a J. Majora k evropské integraci

Zahraniční politika M. Thatcherové se velmi odvíjela od politiky nastolené W. Churchillem. Hlavní opěrné body její zahraniční politiky, stejně jako W. Churchilla, byly celkem tři. Jednalo se o zvláštní vztah se Spojenými státy, spolupráci s Evropou – potažmo ES, a vztahy se zeměmi Commonwealthu. Pro M. Thatcherovou byl nejdůležitější vztah se Spojenými státy, s tím souvisel také její důraz na členství v Severoatlantické alianci. Naopak velmi ostře vystupovala M. Thatcherová proti Sovětskému svazu, díky čemuž si vysloužila přezdívku „železná lady“. Přestože byl po celou dobu funkčního období M. Thatcherové na postu předsedkyně vlády vztah s ES až druhořadou záležitostí, vzájemná spolupráce postupně nabývala na důležitosti (Fajmon 2010, s. 254-257).

Pro M. Thatcherovou bylo již od prvních dnů v úřadu velmi důležité dojednání tzv. britského rabatu, protože považovala britský příspěvek do společného rozpočtu za neúměrně vysoký. Dále byla zastávkyní volného trhu, který prosazovala také v rámci ES. Zatímco se ale významně podílela na přijetí Jednotného evropského aktu a považovala jej za svůj velký úspěch, nepodařilo se jí zmírnit protekcionistické tendence Společenství vůči zbytku světa. Dlouho bránila vstupu VB do ERM, přestože nakonec ke členství v Mechanismu svolila. Její rozhodnutí bylo ovšem velmi ovlivněno tlakem ze strany jejího vlastního kabinetu, a to včetně tehdejšího ministra financí J. Majora, který přistoupení k ERM velmi podporoval (Fajmon 2010, s. 259). M. Thatcherová vždy prosazovala cestu deregulace, svobodného podnikání a tržních řešení (Thatcherová 1996, s. 497). V žádném případě nechtěla přistoupit na přijetí jednotné měny a vytvoření Evropské centrální banky. Velmi jí vadily příliš vysoké výdaje na zemědělství a celé financování ES chtěla reformovat. Nelíbily se jí ani návrhy ostatních reprezentantů Společenství, protože chtěli řešit finanční problémy navýšením příspěvků jednotlivých států. V mnoha oblastech podle ní fungovalo Společenství neefektivně, a to bylo potřeba změnit. Dále vystupovala M. Thatcherová proti členství VB v HMU a nesouhlasila ani se založením takové Unie.

M. Thatcherová velmi kritizovala jakékoliv snahy o prohlubování centralizace v rámci ES. Upozorňovala na neustálé snahy Evropské komise o rozšiřování jejích pravomocí, především v otázkách zdravotnictví, kultury, školství a sociální péče. Přestože se několikrát obrátila na Evropský soudní dvůr, považovala tento orgán za ne zcela nestranný a podporující další integrační snahy. Bojovala proti snahám o omezení moci národních parlamentů a suverenity

jednotlivých států. Jak již bylo zmíněno výše, M. Thatcherová kladla velký důraz na Severoatlantickou alianci, a naopak kritizovala rozšiřování Západoevropské unie, která navazovala na Západní unii (Thatcherová 1996, s. 507-509).

Ve svém projevu v Bruggách představila M. Thatcherová svou představu o budoucím směřování ES. Prosazovala spolupráci mezi suverénními státy, na druhou stranu odsuzovala pokusy o vytvoření Spojených států evropských. Odmítala vidinu některých představitelů Společenství, kteří si přáli federální Evropu. Důrazně se také vyhradila proti úplnému odstranění hraničních kontrol (Thatcherová 1988). Domnívala se, že si VB musí nadále ponechat suverenitu v oblastech jako je migrační politika, boj s organizovaným zločinem, terorismem či obchodem s drogami.

Přestože M. Thatcherová prosazovala spolupráci v oblasti zahraniční a obranné politiky, důrazně vystupovala proti oslabování role států v těchto sférách. Byla proti přijetí tzv. Sociální charty a vytvoření politické unie. Odsuzovala příliš vysoké množství regulací a byrokratizaci ES. Zároveň nechtěla dopustit další institucionální reformy, které by Evropské komisi a dalším orgánům prisuzovaly větší míru pravomocí. Nesouhlasila také s rozšiřováním oblastí, ve kterých se hlasovalo kvalifikovanou většinou namísto jednomyslnosti. Na M. Thatcherovou bylo často nahlíženo jako na velmi euroskeptickou političku, přestože ona sama se považovala za evropskou idealistku a chtěla se zasadit o pozitivní vývoj ES. Její představy o dalším směřování Společenství se ovšem silně rozcházely s představami dalších evropských reprezentantů.

J. Major navazoval v mnoha oblastech na politiku M. Thatcherové. Jeho postoje se lišily především v oblasti ekonomické spolupráce, kdy prosazoval přistoupení k ERM a členství v HMU považoval za nevyhnutelné. Na rozdíl od jeho předchůdkyně byl ochoten vykonávat více kompromisů při vyjednáváních v ES a současně se chtěl za každou cenu vyvarovat rozporům, do kterých zabředla M. Thatcherová. J. Major se dostal do vedení strany v situaci, kdy v Konzervativní straně přetrvával značný rozkol mezi proevropskými a euroskeptickými politiky. Zatímco tedy M. Thatcherová sledovala jednotnou strategii, J. Major podmiňoval svá rozhodnutí více atmosféře v samotné Konzervativní straně a snahám o její stmelení.

Nová vláda v čele s J. Majorem musela po odchodu M. Thatcherové a konci studené války definovat nové směřování zahraniční politiky. VB nadále udržovala velmi blízký vztah se Spojenými státy, na druhou stranu vznikla řada rozporů v souvislosti s válkou v Jugoslávii. Co se týče politiky J. Majora vůči ES, nebyly jeho postoje vždy zcela jasné. Bylo velmi obtížné

zařadit ho buď k euroskeptickému nebo k proevropskému křídlu Konzervativní strany. Častokrát se vydal cestou taktických ústupků spíše než následováním určité ideologie, jako tomu bylo v případě jeho předchůdkyně. V mnoha oblastech navazoval na politiku M. Thatcherové – prosazoval dokončení jednotného trhu, bránil prohlubování evropské integrace a federálnímu směřování Evropy. Stejně tak odmítal přijetí Sociální charty a posléze i sociální kapitoly v Maastrichtské smlouvě (Fialová 2015, s. 98-80).

J. Majorovi se podařilo vyjednat výjimku pro VB ohledně členství v HMU, což bylo považováno za velký úspěch. Později ovšem tento krok vyvolal další problémy v rámci Konzervativní strany. M. Thatcherová volala již v roce 1991 po vystoupení z ERM, ke kterému nakonec došlo o rok později. Tento okamžik, nazývaný také jako černá středa, ohromně snížil popularitu J. Majora i vládní strany. J. Major byl vždy velkým propagátorem ERM, stávající podmínky ho ovšem donutily členství VB v ERM ukončit (Fialová 2015, s. 92). J. Major na rozdíl od M. Thatcherové považoval členství v HMU za nevyhnutelné a ani společnou měnu zcela neodmítal. Přesto věděl, že v dané situaci nemůže VB k HMU přistoupit (Dorey 1999, s. 107).

J. Major chtěl sice prosazovat nadále britské zájmy při vyjednáváních v ES, byl ovšem ochoten přijmout více kompromisů než M. Thatcherová. Na počátku jeho mandátu věřil, že přátelštějším přístupem ke Společenství bude schopen dosáhnout lepších výsledků než jeho předchůdkyně. Prosazoval aktivnější zapojení VB do vytváření evropských politik a postavení Británie ve středu ES (Dorey 1999, s. 91-92). Později ovšem tento výrok upravil, když chtěl zajistit postavení VB ve středu debat o ES. Stejně jako M. Thatcherová se snažil zabránit snahám o větší centralizaci, rozšiřování hlasování pomocí kvalifikované většiny a posilování role Evropské komise a Evropského parlamentu. Také se bránil stále větší integraci v politické a ekonomické oblasti či odstranění hraničních kontrol. Dále prosazoval spolupráci suverénních států, deregulaci, udržitelné financování ES, reformu Společné zemědělské politiky, jednotný trh a spolupráci se Severoatlantickou aliancí. Upřednostňoval rozšiřování ES před prohlubováním evropské integrace.

V neposlední řadě se J. Major bránil vytvoření tzv. dvourychlostní Evropy, kdy by země v jádru postupovaly rychlejším tempem než ostatní při procesu prohlubování evropské integrace. Naopak navrhoval, aby se v rámci Společenství vytvořily skupiny složené ze zemí se společným zájmem. Jednotlivé státy by se tak mohly samy rozhodnout, v jakých oblastech chtějí dosáhnout větší spolupráce (Dorey 1999, s. 105).

Závěr

Hlavní dva modely evropského integračního procesu jsou mezivládní a nadnárodní paradigma. Zástupci Velké Británie tradičně podporují mezivládní model evropské integrace. Tyto tendence deklaruje i Evropská zóna volného obchodu, která vznikla v roce 1960 a odrážela britskou představu evropské integrace. Byla založena na mezivládní spolupráci suverénních států, především v ekonomické oblasti. Mezivládní model je tradičně podporován i představiteli hlavních politických stran – jak konzervativci, tak i labouristy. Naopak liberální demokraté se spíše přiklánějí k federálnímu přístupu. I přes dlouhotrvající konsenzus prosazování mezivládního modelu evropské integrace se v britské historii objevovala i uskupení podporující federální směřování Evropy. Asi nejznámější z nich byla Federální unie.

Po druhé světové válce docházelo k prvním snahám o vytvoření nadnárodního evropského celku, ten ovšem představitelé Spojeného království nepodporovali. Tradičně totiž přetrvávala orientace na Spojené státy a Commonwealth. To lze pozorovat i na počátečním postoji k Evropskému hospodářskému společenství, které vzniklo v roce 1957. Britové si nepřáli být součástí takového Společenství, neboť jej považovali za entitu omezující národní suverenitu. Pod vlivem okolností, a především kvůli nepříznivé ekonomické situaci, byli nakonec reprezentanti Británie nuceni rozhodnutí přehodnotit a ke Společenství přistoupit. První dvě přihlášky byly ovšem vetovány Francií. Až při třetím pokusu v roce 1973 byl umožněn Británii vstup do Společenství.

Margaret Thatcherová zaujímala k Evropskému společenství velmi nekompromisní postoj. Nesouhlasila s výší příspěvku do společného rozpočtu a podařilo se jí vyjednat tzv. britský rabat. Konkrétně snížila členský příspěvek Británie o dvě třetiny. Mezi další úspěchy, kterými se mohla bývalá premiérka pyšnit, patřilo i dojednání Jednotného evropského aktu. Ten zavazoval Společenství k dokončení jednotného trhu do konce roku 1992. Margaret Thatcherová byla díky svému konfrontačnímu stylu a neochotě přijímat kompromisy na evropské půdě považována za protievropskou političku. Sama ve svých pamětech ovšem zmiňuje, že se chtěla pozitivně zasadit o další rozvoj Evropského společenství. Její vize se ale neshodovala s představami reprezentantů ostatních členských zemí, kteří podporovali federální Evropu. Margaret Thatcherová představila svůj pohled na další směřování Evropského společenství při projevu v Bruggách v roce 1988. Prosazovala spolupráci nezávislých států, hlavně v oblasti obchodu. Byla zastávkyní deregulace a tržních řešení. Neústupná politika vůči Evropskému společenství ovšem přispěla k její rezignaci v roce 1990.

Nástupcem Margaret Thatcherové byl John Major, jenž se účastnil vyjednávání Maastrichtské smlouvy zakládající Evropskou unii. Při jednáních, která probíhala na přelomu let 1991 a 1992, se mu podařilo vyjednat dvě výjimky pro Británii. První z nich bylo vynětí Velké Británie z povinnosti vstoupit do Hospodářské a měnové unie. Druhá výjimka se týkala sociálních reforem na evropské úrovni v podobě sociální kapitoly, které se díky obratnému vyjednávání Johna Majora Británie netýkaly. Bezprostředně po podpisu Maastrichtské smlouvy byly považovány zmíněné výjimky za triumf Johna Majora, později ovšem vyšly najevo negativní následky těchto kroků. John Major prosazoval postavení Británie v srdci Evropy, ale toho nebylo možné dosáhnout při existenci dojednaných výjimek.

John Major nebyl považován za protievropského politika jako Margaret Thatcherová, současně ale ani za proevropského. Často volil tzv. zlatou střední cestu a svá rozhodnutí podmiňoval situaci v rozštěpené Konzervativní straně. Jedním z jeho hlavních cílů bylo totiž sjednocení vládní strany. Naopak jeho předchůdkyně se při rozhodování nechala jen zřídka ovlivnit jejími spolustraníky a pevně si stála za svými názory. Přestože John Major v mnoha oblastech na Margaret Thatcherovou navazoval, nebyl označován za euroskeptika. Tento fakt lze vysvětlit jeho stylem vyjednávání – zatímco Margaret Thatcherová se nebránila potyčkám s ostatními představiteli Společenství, John Major prosazoval cestu kompromisů.

Stejně jako Margaret Thatcherová vystupoval i John Major proti federálnímu směřování Evropy a prohlubování evropské integrace. Zároveň se oba bránili posilování centralizace v rámci Evropského společenství a potažmo Evropské unie. Sdíleli nesouhlas s rozšiřováním oblastí, ve kterých se namísto jednomyslnosti mělo hlasovat kvalifikovanou většinou. Odporovali snahám o posílení role nadnárodních orgánů, především Evropské komise a Evropského parlamentu. Margaret Thatcherová i John Major vystupovali proti sociálním reformám na nadnárodní úrovni a snahám o úplné zrušení hraničních kontrol. Domnívali se, že financování Společenství je neudržitelné, a proto je potřeba jeho reformy. Dále vystupovali proti vysokým výdajům v rámci Společné zemědělské politiky. Margaret Thatcherová i John Major zastávali podobnou představu evropské integrace – založenou na spolupráci suverénních států.

Jejich postoje se lišily především v ekonomické oblasti. Zatímco oba prosazovali dokončení jednotného trhu, deregulaci a volný obchod, rozcházeli se v postoji k Evropskému mechanismu směnných kurzů či Hospodářské a měnové unii. Margaret Thatcherová dlouho odporovala svým spolustraníkům, kteří se ji snažili přesvědčit o výhodnosti členství v ERM. Jedním z nich byl i John Major (tehdy v roli ministra), jenž se domníval, že by členství přineslo snížení inflace

a stmelení vládní strany. Margaret Thatcherová nakonec souhlasila se vstupem do ERM v říjnu roku 1990. ERM se pak stal Johnu Majorovi paradoxně osudným. Kvůli nepříznivé ekonomické situaci v Británii, umocněné navíc i spekulativními útoky investorů, musel nakonec John Major členství v systému 16. září roku 1992 ukončit. Den vystoupení je označován také jako černá středa, protože Británie utrpěla ohromnou finanční ztrátu. Majorovo rozhodnutí pak přineslo jemu samotnému a celé Konzervativní straně velký pokles popularity. Margaret Thatcherová se od počátku stavěla negativně k Hospodářské a měnové unii, nejenže nesouhlasila se členstvím Británie v takové Unii, ale dokonce ani s jejím založením. John Major považoval účast v Unii do budoucna za nevyhnutelnou, nicméně v době jeho vlády nebyla Británie na vstup připravena, a proto pro ni vyjednal výjimku.

Na evropském kontinentu se stále mísí nejrozumnější představy o dalším rozvoji Evropské unie, kterými je třeba se zabývat a reagovat na ně. Absence společného postoje a nedostatek porozumění totiž vedly až k vystoupení Velké Británie z Evropské unie. Proto je třeba analyzovat představy jednotlivých států o dalším směřování Unie, aby se k Británii nepřipojily i další evropské země.

Seznam literatury

BOOKER, Christopher a NORTH, Richard, 2005. *The Great Deception: Can the European Union Survive?* 2nd ed. New York: Continuum. 598 s. ISBN 978-0-8264-8014-9.

BOOKER, Christopher a NORTH, Richard, 2006. *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*. Přeložila Veronika Lásková. Brno: Barrister & Principal. 624 s. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-7364-026-0.

CHURCHILL, Winston, 1946. Spojené státy evropské – projev Winstona Churchilla (19. 9. 1946). In: *Moderní dějiny* [online]. [vid. 2020-04-10]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/spojene-staty-evropske-projev-winstona-churchilla-19-9-1946/>

CONSERVATIVE PARTY, 1997. 1997 Conservative Party Manifesto – 2 April 1997. In: *John Major Archive* [online]. [vid. 2020-04-02]. Dostupné z: <http://www.johnmajorarchive.org.uk/1990-1997/1997-conservative-party-manifesto-2-april-1997/>

DOREY, Peter, 1999. *The Major Premiership: Politics and Policies under John Major, 1990-97*. United Kingdom: Palgrave Macmillan. 276 s. ISBN 978-1-349-27607-3.

FAJMON, Hynek, 2010. *Margaret Thatcherová a její politika*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 391 s. ISBN 978-80-7325-217-5.

FIALA, Petr a PITROVÁ, Markéta, 2003. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 743 s. ISBN 80-7325-015-2.

FIALOVÁ, Barbora, 2015. Evropská politika Velké Británie za vlády Johna Majora. *Dvacáté století* [online]. Roč. 7, č. 2, s. 71-94 [vid. 2020-04-02]. ISSN 1803750X. Dostupné prostřednictvím ProQuest z: <https://search.proquest.com/docview/2224493678?pq-origsite=summon>

GONĚC, Vladimír, 2002. *Od "malé Evropy" k "Velké Evropě": dějiny rozšiřování Evropských společenství/Evropské unie 1950-2002. I.* Brno: Masarykova univerzita. 258 s. Dějiny evropské integrace. ISBN 80-210-3016-X.

HORČIČKA, Václav a KOVÁŘ, Martin, 2006. *Dějiny evropské integrace. II.* Praha: Triton. 159 s. Dějiny do kapsy, sv. 23/II. ISBN 80-7254-741-0.

KNOPF, Hans-Joachim, 2001. Identity Constructions and European Integration: Great Britain as reluctant European. In: *ECPR Workshop: National Identity in Europe* [online]. Grenoble: ECPR. [vid. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/adeb9573-b2f2-4502-bcc1-c0555b83b147.pdf>

KOVÁŘ, Martin a HORČIČKA, Václav, 2005. *Dějiny evropské integrace. I.* Praha: Triton. 151 s. Dějiny do kapsy, sv. 23/I. ISBN 80-7254-731-3.

KOZIAK, Tomáš, 2003. *Federálna únia a britské projekty európskej integrácie do roku 1945.* Prešov: Slovacontact. 146 s. ISBN 80-88876-11-7.

KRATOCHVÍL, Petr, 2008. *Teorie evropské integrace.* Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-467-0.

MAJOR, John, 1992. Mr Major's Commons Statement Following Ejection from the ERM – 24 September 1992. In: *John Major Archive* [online]. [vid. 2020-04-02]. Dostupné z: <http://www.johnmajorarchive.org.uk/1990-1997/mr-majors-commons-statement-following-ejection-from-the-erm-24-september-1992/>

MAJOR, John, 1993. Mr Major's Article on the European Union – 25 September 1993. In: *John Major Archive* [online]. [vid. 2020-04-02]. Dostupné z: <http://www.johnmajorarchive.org.uk/1990-1997/mr-majors-article-on-the-european-union-25-september-1993/>

MAJOR, John, 1994. Mr Major's Comments on Europe – 7 June 1994. In: *John Major Archive* [online]. [vid. 2020-04-02]. Dostupné z: <http://www.johnmajorarchive.org.uk/1990-1997/mr-majors-comments-on-europe-7-june-1994/>

MAY, Alex, 1998. *Britain and Europe Since 1945*. London: Routledge. ISBN 978-1-317-88412-5. Dostupné prostřednictvím ProQuest z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/vsep/detail.action?docID=1741887>

PUBLICATIONS OFFICE OF THE EUROPEAN UNION, 2018. Jednotný evropský akt. In: *EUR-Lex - Access to European Union Law* [online]. 04. 04. 2018 [vid. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027>

RADA EVROPY, 2013. Vznik Rady Evropy a její historie. In: *Rada Evropy* [online]. 09. 06. 2013 [vid. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/historie-vznik-rady-evropy.html>

Smlouva o Evropské unii, 1992. In: *Úřední věstník Evropské unie*. C 191. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8917/sekce/zakladajici-smlouvy/>

THATCHEROVÁ, Margaret, 1975. Speech to Conservative Group for Europe (opening Conservative referendum campaign). In: *Margaret Thatcher Foundation* [online]. [vid. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.margaretthatcher.org/document/102675>

THATCHEROVÁ, Margaret, 1988. Speech to the College of Europe („The Bruges Speech“). In: *Margaret Thatcher Foundation* [online]. [vid. 2020-03-20]. Dostupné z: <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>

THATCHEROVÁ, Margaret, 1996. *Roky na Downing Street*. Praha: Naše vojsko. 632 s. ISBN 80-206-0471-5.

TROITIÑO, David Ramiro, 2014. The British position towards European integration: a different Economic and political approach. *Baltic Journal of European Studies* [online]. Vol. 4, no. 1, s. 119-136 [vid. 2020-04-10]. ISSN 2228-0588. DOI: 10.2478/bjes-2014-0007. Dostupné prostřednictvím ResearchGate z: https://www.researchgate.net/publication/275993088_The_British_Position_towards_European_Integration_A_Different_Economic_and_Political_Approach

VEBER, Václav, 2009. *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 646 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-570-8.